

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SOĞUK

AKLA

KARŞI

Türkçesi: Yasemin Wöhler

ARNO GRUEN

Arno Gruen
•
Soğuk Akla *Karşı*

Psikoloji

Kitabın orijinal adı: Wider die kalte Vernunft

Almanca'dan Çeviren: Yasemin Wöhler

© 2016 J. G. Cotta'sche Buchhandlung
Nachfolger GmbH, gegr. 1659, Stuttgart

Kalem Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Türkiye'de yayın hakkı
© 2018, Totem Yayınları

*Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde çoğaltılamaz.*

1. Basım: Mart 2020

ISBN 978-9944-33074-9

Yayıncı Sertifika No: 22401

Genel Yayın Yönetmeni: Hasan Yılmaz
Yayına Hazırlayan: Şafak Barış
Sayfa Düzeni: Meline Pamukçuoğlu
Kapak Tasarım ve Uygulama: Gülay Tunç

Kapak, İç Baskı ve Cilt:
Deren Matbaacılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.
OSB Orkide Cad. No. 9/Z Beylikdüzü-İstanbul

Totem Basın Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. Büyük Milas Han
No: 24/94 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0212 526 86 65
totemyayin@gmail.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Arno Gruen

Soğuk Akla *Karşı*

Çeviren:

Yasemin Wöhler

tötem
YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Arno Gruen

Arno Gruen, 26 Mayıs 1923'te Berlin'de doğdu. 1936 yılında göç ettiği ABD'de 1961'de Teodor Reik'in öğrencisi olarak doktor unvanını aldı. Çeşitli üniversite ve kliniklerde görev alan Gruen, en son New Jersey'deki Rutgers Üniversitesi'nde profesörlük yaptı. Bir yandan da 1958'den sonra özel muayenehanesinde psikiyatri alanındaki çalışmalarına devam etti. Alanıyla ilgili birçok dergi ve gazetede sayısız makalesi yayınlandı.

Yasemin Wöhler

1991 yılında Hannover Almanya'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. Gottfried Leibniz Üniversitesi mimari ve şehir planlaması bölümünden mezun oldu (2014). Aynı üniversitede yüksek lisansını tamamladı (2017).

TEŞEKKÜRLER

Eşim Simone'nin sevgi ve özeni bu kitabı yazmamdaki en büyük yardımcım oldu. Beni her zaman doğru yolda tuttu ve gerçekten ifade etmek istediğim şeyleri dile getirmemi sağladı.

*Aslında,
içinde saf aklın tahta kurulması gereken
karanlık hücre, tamamen boş.*

Theodor Lessing

(31 Ağustos 1933 tarihinde, Marienbad'da
Naziler tarafından öldürüldü.)

John Lennon: “Working Class Hero”

*Doğumundan itibaren küçük düşünmeni sağlarlar
Tüm bunların yerine sana hiç zaman tanımayarak
Acın o kadar büyüktür ki artık bir şey hissedemezsin*

*İşçi sınıfı kahramanı olunmalıdır
İşçi sınıfı kahramanı olunmalıdır*

*Evde inletirler, okulda ise döverler
Akıllıysan nefret ederler, aptalsan hor görürler
Eğer yeterince çıldırmışsan onların kurallarına
uyamazsın*

*İşçi sınıfı kahramanı olunmalıdır
İşçi sınıfı kahramanı olunmalıdır*

*Yirmi küsur yıl boyunca eziyet edip korkuttuktan
sonra*

*Senden bir kariyer sahibi olmanı beklerler
O kadar çok korkuyla dolmuşsundur ki artık
işleyemez durumdasındır*

*İşçi sınıfı kahramanı olunmalıdır
İşçi sınıfı kahramanı olunmalıdır*

*Kendini din, seks ve televizyonla avutursun
Ve çok akıllı, sınıfsız ve özgür olduğunu sanırsın
Ama görünüşe göre hâlâ s..tirik köylünün tekisin*

*İşçi sınıfı kahramanı olunmalıdır
İşçi sınıfı kahramanı olunmalıdır*

*Sana hâlâ zirvedeki o odayı anlatıp duruyorlar
Fakat önce birini öldürürken gülümsemeyi
öğrenmen gerekiyor
Eğer yalnızca tepedeki insanlar gibi olmak
istiyorsan*

*İşçi sınıfı kahramanı olunmalıdır
İşçi sınıfı kahramanı olunmalıdır*

*Kahraman olmak istiyorsan beni izlemen yeterli
Kahraman olmak istiyorsan beni izlemen yeterli*

İÇİNDEKİLER

Kitap Hakkında	15
Empati Neden Bu Kadar Önemli Bir Role	
Sahiptir?	19
Mülkiyetin Rolü	23
Bağlanma ve İşbirliği	29
Empati	33
Beynin Sağ ve Sol Yarım Küreleri	37
Neandertal İnsan	41
Agresiflik	45
Hamilelik ve Güvenlik	49
Empati, Güvenlik ve İtaat	53
Dil ve Kimlik	57
Bilinç Sahibi Olmak Algıdan Daha Fazlasıdır	61
Stres, Korku, Bakım ve Bilinç	63
Hamilelik, Güvenlik ve İnsanların Evrimi	69

Çocukların İhtiyacı ile Empatik ve

Bilişsel Öğrenme	75
Bilinç	81
Empatinin Duyguları	87
Canlı Organizmanın Algısı Olarak Acı	93
Sonuç	97
Notlar	99
Kaynakça	104

KİTAP HAKKINDA

İnsanlık tarihi, ancak anne-çocuk bağının gelişimi göz önüne alındığında anlaşılabilir. Empati ve işbirliği bu gelişimsel tarihin özünü oluşturur.

Çalışmalarımı takip eden okuyucular için, kendi bastırılmış empatilerinin tekrar farkında olmaları ve çocukların da dahil olduğu noktalarda onlarla olan ilişkilerin derinleştirilebileceği bilgisi önemlidir. Maalesef, insan davranışının bu ilkeleri, kökenleri, keşifleri ve amaçları bugüne kadar ihmal edilmiştir.

Anne-çocuk arasındaki bağın merkezi anlamı: Empati ve işbirliği

Peter Gstettner “*Die Eroberung des Kindes durch die Wissenschaft: Aus der Geschichte der Disziplinierung*”^(*) adlı kitabında insan bilimlerinin nasıl olur da esas konularını ıskaladığını sorgular. Bilim insanları neden hâlâ, antropolojide olduğu gibi, “vahşilerin” ilkel, “ilkellerin” saf ve “naifliğin” çocukça değerlendirildiği ve gelişimin erken evrelerinin sonraki, yani daha yüksek gelişmenin temeli olduğunu varsaydığı insani gelişim modellerine tutunur?

Buna karşılık, Jürgen Osterhammel (2009) gibi tarihçiler, bir toplumun gelişiminin böyle bir düşünceye

* Çocuğun Bilimle Fethi: Disiplinin Tarihinden.

bağlı olmadığını, “tam aksine zayıf üyelerine, çocuklarına, yaşlılarına, engellilere ve kronik olarak hastalarına nasıl davrandıklarıyla” değerlendirebileceğini düşünür. Bir kültürü değerlendirmedeki kriterimiz, onun teknik ve örgütsel kalitesine değil, insanları insancıl yapıp yapmadığına ve bunu nasıl gerçekleştirdiğine bağlı olmalıdır.

*Kültür insanlık
tarafından
karakterize
edilir.*

Kültür, insanların zihinsel olarak sağlıklı kalmasını ve sosyal olarak yabancılaşmamasını sağlar. Bu bakış açısına göre, insani gelişme, eskiden var olanın sonradan daha yüksek bir gelişmeye rehberlik edip etmediği sorusuna karışmaz, bilakis gelişimin aynı zamanda insanlığın kaybı anlamına gelebileceğinin farkına varılmasını sağlar. Rousseau’yu ve onun primitif vurgusunu eleştiren Samuel Johnson şöyle yazmıştır:

“İnsan özel mülkiyet için çabalamaya başladığında şiddet, sahtekârlık, hırsızlık ve yağma devreye girdi. Kısa bir süre sonra da yeni bir zenginlik ölçütüyle birlikte gurur ve kıskançlık ortaya çıktı; çünkü daha önce kendilerini zengin gören, hiçbir şeyden yoksun olmayan insanlar, arzularını doğal ihtiyaçları ile değil, diğerlerinin bolluğu ile değerlendirdiğinde ve komşularının onlardan daha fazla mal sahibi olduğunu anladıklarında kendilerini fakir görmeye başladılar (...)”¹

İnsanın tarih boyunca neleri başardığını veya kışkırdığını anlamak için empati ve işbirliği önemli faktörler olarak düşünülmelidir. Dolayısıyla itaatın gelişmesi, toplumsal gelişimin de bir özelliği olarak kabul

edilmelidir; çünkü itaat, egemenliğin, saldırganlığın ve mülkün sosyal yaşamı değiştirdiği zaman zarfında yani insan evriminin yalnızca geç bir aşamasında ortaya ık-mış olmalıdır. Burada, yorumladığım gibi, sağ beyin yarım küresinden sol tarafa empatik süreçleri bastıran bir bilinç değişimi söz konusu olmalıdır. Bu, yaşamımızda belirleyici bir rol oynayan dillerin gelişimi ile de ilgilidir. Ayrıca, Neandertallerin uzun süren gebelikle-rinin bilinç gelişimindeki rolü de incelenmiştir. İnsan-lardaki anne-bebek etkileşiminin göz önünde bulun-durulması, çekişme ile rekabetin gelişmesi ve iktidara duyulan ihtiyaç bu ikisi arasındaki ilişkiyi değiştirdiği için bilincimizdeki bir farklılaşmaya işaret etmektedir.

*Bilinç süreçlerinin
sağdan sol yarım
küreye kaydırıl-
ması ve empatinin
bastırılması*

EMPATİ NEDEN BU KADAR ÖNEMLİ BİR ROLE SAHIPTİR?

Geçtiğimiz yılların şaşırtıcı fosil bulguları, bizlere atalarımız hakkında bir bilgi hazinesi sundu.¹ Paleontologlar her şeyden önce esas olarak “erken insan türlerinin görünüm ve davranışlarına” ilişkin görüşlere odaklandı.² Derek Bickerton, araştırmacıların kafatasının görünümü ile içindekilerden daha fazla ilgilendiklerini belirterek, bu odaklanma konusundaki endişelerini dile getirdi.³

*İnsanın evrimi
sadece arkeolojik
bulgulara dayanmaz.*

Bickerton’ın itirazı çatışmalara neden oldu. O, atalarımızın kafasında olanlarla ilgili düşüncelerimizin arkeologlardan ve paleontologlardan gelen spekülasyonlara dayandığı ve bu hipotezlerin ilk insanların gerçekliği ile aynı doğrultuda olmaları gerekmediği gibi önemli bir soruna da dikkat çekmektedir. Birçok paleontolog, ilkel insan davranışını anlamanın anahtarının, başka şeylerin yanı sıra, hayatta kalma mücadelesi tarafından şekillendirilmiş ve genetik olarak önceden belirlenmiş bir zekâyâ dayandığını varsaymaktadır. Buna göre insan davranışı, gelişmiş bilgi işleme ve rekabet yoluyla oluşturulan ve “en güçlü olanın hayatta kalması” anlamında doğal seleksiyona yol açan yeni bir yanıt verme bağlamında gelişmiştir.

Ofer Bar-Yosef'e⁵ gönderme yapan Gibbons⁴, insan evrimini, biri diğerini yok eden insan çeşitlerinin bir sekansı olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle evrimin merkezi davranış biçimi, çekişmenin ve rekabetin evrimsel değişime neden olduğu kaynaklar⁶ için mücadele etmek olacaktır. Ancak uzun süredir devam eden evrim, ani değişim ile karakterize olan rekabet ve mücadeleye karşıdır. Bu yüzden kademeli bir gelişme yaşandığı görülür. Bu, Diamond'ın⁷ ilkel insanların genellikle değişim ile karakterize olmayan dengeli bir yaşam sürdüğünü bulması ile de desteklenir.

Belki de insan davranışı binlerce yıl boyunca oldukça iyi dengelenmiştir. Bu da kişiler arası davranışların

*Kavga, rekabet
ve yarış,
kişiler arası
davranışların
alışılacak medik
gelişmeleridir.*

bir işareti olarak mücadele, rekabet ya da yarışın yaklaşık on bin yıl önce başlayan ve devlet düzeni ile medeniyetin arkaik bir biçiminin ortaya çıkmasıyla sonuçlanan nispeten yeni bir gelişme olduğu anlamına gelir.⁸

Renggli⁹, 12.000 yıl önce tarımın gelişmesiyle insanın yerleşik düzene geçmiş olduğunu vurgular. Sonuç olarak, anneler bebeklerinden ayrılır. Bu, tüm üst kültürleri karakterize eden ve onları diğer kültürlerdeki anne ile çocukları arasındaki aralıksız vücut temasından ayırıştıran bir davranıştır.

Değişimin ve ilerlemenin davranışın evrimi için çok önemli olduğu ve evrimsel tarihe göre bir insan türünün diğerinin yerini aldığı fikri, daha çok içinde yaşadığımız, tarihsel olarak nispeten genç toplumsal düzenin yapısına dayanan gözlemcilerin değerlerini ve çıkarlarını yansıtır.¹⁰ Bu görüş, rekabetin doğanın kanunu olduğu inancını destekler.

İnsanın geçmişiyle ilgili ifadeler, yorumlara, varsayımlara ve spekülasyonlara dayanmaktadır. Dolayısıyla kendilerini sosyal etkileşimlerin yüzeysel tanımlamalarıyla sınırlandırmamalı, tam aksine yaşamlarının evrim açısından ne anlama geldiğiyle uğraşmaları gerekir. Kaldı ki bu, her tarihsel disiplin için geçerlidir.

Isabel Azevedo, Science¹¹ Dergisi'ne yazdığı mektubunda, insan olmanın konuşabilmekten çok daha fazlası anlamına geldiğinin altını çizer; algımızdaki paradigma değişikliğini¹² savunur ve insanlığın bilimsel keşiflerinin yeniden yönlendirilmesi çağrısında bulunur. Böyle bir yeniden yapılanma, yalnızca Azevedo tarafından belirtilen genç nöropsikoloji alanında gerçekleşen yeni araştırma sonuçlarını değil, daha önceki antropolojik çalışmaları da göz önüne alır.

İnsan olmak, konuşabilmekten daha fazlası demektir.

İnsanlık, Irven DeVore ve Melvin J. Konner'e¹³ göre, bu gezegendeki üç milyon yılın yüzde 99'undan fazlasını avcı-toplayıcı olarak geçirdi. Homo Sapiens'in modern formu, 50.000 yıl önce, insan türleri bitki yetiştirmeye, hayvanları ıslah etmeye ve çevresini akla gelebilecek her şekilde değiştirmeye başlamasından önce doğdu. Bu, saldırganlık, sevgi ve stres yönetimi gibi davranış kalıplarının yanı sıra aile ve grup hayatının yapılarını da oluşturdu. Araştırmacılar, avcılar ve toplayıcıların mevcut varoluş şartlarından, önceki yaşamlarının sürekli bir hayatta kalma mücadelesi olduğu sonucuna vardı. Bu tür çıkarımlar, DeVore ve Konner'in gösterdiği gibi, araştırmacıların tek taraflı yönelimlerini ortaya koyma

Neandertallerin yaşamı: Sürekli olarak hayatta kalma mücadelesi ya da empatik etkileşim(?)

eğilimindedir, ancak gerçeği açıklamaz. Dolayısıyla insanın evrimi sadece arkeolojik buluntular ışığında anlaşılamaz. Evrim sürecini şekillendiren, insan bilincinin evrimini etkileyen ve etkilemeye devam eden, anne ve çocuk arasındaki canlı etkileşimdir.

MÜLKİYETİN ROLÜ

Sahip olma fikrinin bolluk veya yoksulluk ifadesi olarak gerçek insan deneyimini değil, kendi toplumsal düzenimizi yansıttığını göz önünde bulundurmalıyız.¹ Samuel Johnson, daha 18. yüzyılda, bu tür yanlış anlaşılmanın, araştırmacıların kültürel arka planını açık ettiğine dikkat çekti. Aynı zamanda sahiplenme kavramının bilincin değişmesine neden olduğunu da fark etti. Benzer şekilde Joseph Wood Krutch² da, daha azıyla geçinmeyi öğrenmek zorunda olduğumuzu dile getirdi. Bu, birçok araştırmacının neden atalarımızın yaşamlarının sürekli bir hayatta kalma mücadelesiyle damgalandığı varsayımını açıklayabilir.

Mülkiyet bilincin değişimi demektir.

DeVore ve Konner'in Kalahari Çölü'nün batısında ki !Kung^(*) halkı hakkında yaptıkları çocukluk evresi çalışması, bu kabilenin yetersiz beslenmekten farklı bir sorunu olduğunu ortaya koydu: Beslenme standartları kuraklık yıllarında bile, bir yetişkinin haftada sadece iki ya da üç gün çalıştığı durumlarda dahi asgari seviyenin oldukça üzerindeydi; yiyecek arayışına yaşlı insanlar, çocuklar ve ergenler ise neredeyse hiç katılmamaktaydı.

* Latin alfabesi kullanılan dillerde, kabilenin adı yazılırken mutlaka bir ünlem işareti (!) konulmaktadır.

“İnsanlık tarihini, bugünün avcı-toplayıcılarının hayatlarından yeniden inşa etmek istersek, zor bir sorunla karşı karşıya kalırız, çünkü onlar hayatlarını çekince-ler içinde sürdürür. Elverişli yaşam koşulları sosyal sistemi daha kapsamlı, daha uyumlu ve daha agresif olan insanlar tarafından uzun zaman önce sahiplenilmiştir. Ormanlarda, çöllerde ve bozkırda hayatta kalmak genellikle çok zordur; bu da araştırmacıları bugünün avcı-toplayıcılarının –ve dolayısıyla atalarımızın– hayatlarının sürekli bir yaşam mücadelesi olduğuna inanmaya yönlendirir...

“Bu çıkarım, yanlış anlaşılmalara yol açmaktadır... Antropolojide, avcı ve toplayıcıların birbirlerine sıkı sıkıya bağlı erkek egemen topluluklar halinde yaşadığı kabul görülür... Sürünün, avlanma alanları, su kaynakları ve benzerleri bakımından çok korumacı ve teritoryal olduğu düşünülüyordu... Avcı-toplayıcı varlığı, asıl tedarikçi olduğu iddia edilen diğer avcıları deviren erkekler tarafından yönetiliyordu... Deneyimli araştırmacılar bile avcı-toplayıcıların –dolayısıyla atalarımızın– da zorlu bir yaşam sürdüğüne; göçebe yaşamlarının ve maddi mallarının eksikliklerinin yoksulluk içinde yaşadıklarına dair yeterince kanıt sunduğuna inanmıyordu. Bu fikirler, !Kung kabilesinin gerçekte yaşadığı koşullardan daha farklı olamazdı. Onlarda hiçbir şekilde organize halde bir ‘sürü’ yoktur, daha ziyade kompozisyonu neredeyse her gün değişen, gevşek kamp aileleri topluluklarından oluşurlar; çer-kerdek ve geniş aileler yaklaşık 160 kilometrekare veya daha fazla bir alanda serbestçe hareket eder ve

bölgedeki yakın ve uzak akrabalarla birlikte kamp kurar.

Akrabalık eşin ailesi tarafından belirlenir. Grup yapısının diğer yönleri gibi, mesken tutulan yer de esnektir ve sık sık değişikliklere tabidir. Bu serbest dolaşan nüfus bölgesini korumayı düşünmez, hatta bunun için kullanabilecekleri bir terim dahi yoktur. Bazı su kuyuları için “sahipli” denmesine rağmen, bu iddialar genellikle kısa vadelidir, ciddiye alınmaz ve kesinlikle sözü geçmez. Tarih öncesi boyunca avcı ve toplayıcıların çoğunun, Kalahari’nin eteklerine göre su, yenilebilir bitki ve yaban hayvanları açısından daha iyi donatılmış bölgelerde yaşadığı unutulmamalıdır.”³

Daha önce de bahsettiğim gibi buradaki insanların beslenme durumu asgari geçim seviyesinin üzerindedir. DeVore ve Konner, hakim görüşlerin aksine, avcı-toplayıcıların hayatlarını araştıran antropologların çalışma seviyeleri ve kalori alımı hakkında nicel veri toplama fikrini hâlâ düşünemediklerini ortaya koydu. Yiyecek temininde kadınların rolü ise tamamen göz ardı edilmiştir:

Kadının toplayıcı olarak oynadığı rol, uzun zamandır küçümsenmiştir.

“Kadınların, gıda miktarının ağırlıkla ölçülen kısmının yüzde 50 ila 80’ini ürettiğini keşfettik... Daha da önemlisi, avlanma başarısı tahmin edilemez olsa da vejetaryen yiyecekler düzenli olarak ve %100 kesinlikle toplanabilir... Dolayısıyla, kadınların geçmişte genel ekonomiye erkeklerden daha az katkıda bulunduğunu varsaymak için elimizde hiçbir neden yoktur... Burada-

ki ironi, kadınların vejeteryan temel besin maddelerini toplamak için deri bir çantadan ve kazmak için sopadan başka bir şeye ihtiyaç duymamasında, ve korunmadığından dolayı kazı sırasında bu araçların hiçbirine rastlanmamasında yatar. Bununla birlikte, erkeklerin karmaşık avlanma donanımları ok uçları, zıpkın ve bıçak şeklindedir. Bu sebeple tarih öncesi meskenlerin yorumunda hem vejeteryan beslenmenin hem de kadınların topluma ekonomik katkısının küçümsenme eğiliminde olduğu gözlemlenebilir.”⁴

!Kung’un ekonomisini anlamanın bir diğer önemli anahtarı, gıda ve maddi malların paylaşıldığı ve biriktirilmediği gerçeğidir. Bu da, rekabetin, *İşbirliği* davranışsal evrimin baskın bileşeni olduğu ve işbirliğinin öneminin göz ardı edildiği yönündeki ortak görüşe aykırıdır.

rekabetten daha önemlidir.

Bu bizleri, Karl Zilles ve meslektaşlarının bilimsel çalışmalarına kaynak olan⁵, büyük şaşkınlık uyandıran ve her şeyden önce insanların tahmin edilenden çok daha “sağ taraflı” düşündüklerini kabul etmesine neden olan bilim kadını Azevedo’nun mektubuna geri getirir. Onun doğru şekilde gözlemlendiği gibi, “çocuğun anneye düşkünlüğünde ve sonraki yetişkin ilişkilerinde bağlanma düzenlerinde rol oynayan sağ beyin”dir.⁶ Sosyal aracılı davranışın kökenleri, anne-çocuk bağının gelişiminde yatar.

Van Schaik ve çalışma arkadaşları yakın zamanda, büyük maymun kültürlerinde yaşam alanı kavramının 14 milyon yıl boyunca anlamsız olduğu konusuna dikkat çekti.⁷ Aynısı, insanların sosyal davranışları için

de söylenebilir.⁸ Buna rağmen, son 3 ila 4 milyon yıllık insanlık tarihinde bağlanma davranışının oynadığı önemli rol göz ardı edilerek yok sayıldı.

Çoğu araştırma fosillere ve arkeolojik bulgulara odaklanır. Yazarlar ise bu bulguları “güçlülerin hayatta kalma” teorisini kendilerince yorumlayıp davranışlar türetmekte kullanır. Başka bir deyişle, “rekabet”in gerçek evrimsel bir motivasyon olduğu tartışmasız kabul görürken, örneğin, primatlar üzerinde yapılan çalışmalar ile erken ana-çocuk bağı ve işbirliğinin gözlemleri gibi davranışları açıklayabilecek karşılaştırmalı çalışmalar ise dikkate alınmaz.

Bağlanma davranışı, gelişim için özel fakat pek dikkat edilmeyen bir önem taşır.

BAĞLANMA VE İŞBİRLİĞİ

John Bowlby, bir süt bebeği ile bakıcısı arasındaki bağlanma davranışının, yaşamının daha sonraki sosyal davranışların gelişimi için ne kadar önemli olduğunu belirten ilk kişilerden biriydi.¹ Anna Freud tarafından kurulan Londra Tavistock Kliniği'nin çalışmaları, Bowlby'nin payını büyük ölçüde genişletti. Özellikle, Juliet Hopkins bu bağdan kaynaklanan bilinçdışı davranış yönlerine katkıda bulundu.² Tarih öncesi insanların davranışlarına dair doğrudan bir ipucu bulmak kolay olmasa da, maymunlarla ortak sahip olduğumuz bağlanma davranışına dayanan sağlam ifadeler türetilir. Yeni neslin bakımı ve beslenmesiyle ilgili ilave görüşler, günümüz insanların ve şempanzeler gibi ilgili türlerin gözlemlenmeleri sayesinde elde edilebilir.³

Erich Fromm'un Herbert Marcuse ile yaptığı mü-nazarada da belirttiği gibi, evrim geçirirken yalnızca sosyolojik ve ekonomik çevresel faktörlerden etkilenmeyiz.⁴ Bu, içsel varlığımızı en erken anne-çocuk ilişkisi yoluyla geliştirdiğimiz anlamına gelir. Marx da eski çalış-malarında şöyle der:

*Anne-çocuk ilişkisi
içsel varlığı etkiler.*

“Tüm keşiflerimiz ve gelişimimiz, maddi kuvvetlere manevi yaşam kazandırmak ve insan hayatını maddi güce dayalı bir çıkmaza sokmakla sonuçlanmış gibi görünüyor.”⁵

İnsan bebekleri doğduklarında çok olgunlaşmamış bir gelişme durumundadır.⁶ Yenidoğan maymunların konumuyla eş değerde olabilmesi için bir kadının hamileliği 21 ay sürmelidir.⁷ Bu nedenle, yenidoğanın gereksinimlerine uygun bakım ve ilgi göstermek bu kritik gelişimsel aşamada belirleyici bir rol oynar. İhtiyaçlar; beslenme, sıvı temini (beslenme için), kas ve sinir süreçlerinin yeniden düzenlenmesi, uyku ve yeni enerjiyle uyanma, gerginliğin giderilmesi ve denge durumuna geri dönmeden oluşur. Ashley Montagu şöyle der:

*“İlgi veya sevgiyi başka bir varlığın hayatta kalmasını mümkün kıldığımız saf biyolojik davranışlar olarak kabul edersek, o zaman bu ikisinde neotensel bir özellik tanımlayabiliriz... Bundan, sevgi ve işbirliği bu kadar önemli bir rol oynamasaydı ve bireysel üyeleri bir arada tutmasaydı, ilk insan topluluklarından hiçbirinin hayatta kalamayacağı sonucunu çıkarabiliriz”.*⁸

İşbirliği, Harlow ve Harlow’un^(*) ortaya koyduğu gibi, maternal bakımının sekteye uğratılmadığı erken bağlanma davranışının bir sonucudur. Süt çocuğunun yetersiz bakımı, diğerlerinin ihtiyaçlarını göz ardı eden ve onları kötüye kullanan canlılar üretir. Bu, yetişkinler arasındaki müteakip bağlanma davranışının, çocuğun

* Frederick Harry Harlow ve Margaret Kuenne Harlow.

annesine veya bakıcısına bağlanmasıyla belirlendiğini göstermektedir.⁹ Bu bulgudan yola çıkan Antropolog Sarah Blaffer-Hrdy, işbirliği ve empatinin insan evriminde belirleyici faktörler olduğunu öne sürdü.¹⁰ J. Z. Young da, insan donanımının evrim boyunca iletişim ve işbirliğine yönelik olduğunu belirtti:

İşbirliği yapmaya hazır olma durumu anne ve çocuk arasındaki sağlıklı ve empatik bir bağdan kaynaklanmaktadır.

“Bu, analitik bir tespittir ve geniş bir sosyal düzen ve çok sayıda bireyler arası ilişkiler açısından bakıldığında, işbirliğine dayanan bir davranış biçiminin insan akıl kaynaklarını (baskın-hiyerarşik olarak) daha iyi kullandığını söylediğimizde akla gelen bir değer yargısı değildir. Bireyselci motivasyonu vurgulayan baskın faktörler, sadece düşük seviyeli grup kaynaklarının kısmen gerçekleşmesini temsil eder; bu, çeşitli çıkar gruplarının çarpışmasına yol açar, grup içindeki çatışmayı şiddetlendirir ve sosyal örgütselleşmeye yol açan gerginlikler yaratır.”¹²

Schneirla da şöyle dedi:

“Omurgalı hayvanlara uygulanan ‘baskınlık teorisi’ ile ilgili eleştirimizde, grup üyeliğini desteklemeyen, tam aksine onu zayıflatan, gruba zarar veren ve psikolojik olarak ayrışan spesifik karakter özelliklerine indirgemeci vurgu üzerinde duruldu. ‘Baskınlık’ teorisi, özellikle bu sebepten dolayı sosyal düzenlerin karşılaştırmalı psikolojisine uygun değildir.”¹³

Şempanzeler üzerinde yapılan çalışmalar¹⁴, insan benzeri primatların uygun koşullar altında işbirliğine

dayalı ilişkiler geliştirdiğini ve kararlı bir şekilde ortak bir hedefe doğru çalıştığını göstermektedir.¹⁵ Primatların ve aynı şekilde atalarımızın davranışını kesin olarak açıklığa kavuşturan güçlü baskınlık, agresif davranışa bağlıdır¹⁶ ve sadece grup üyeliğine katkıda bulunan olumlu faktörlerin zayıfladığı koşullar altında ortaya çıkar.¹⁷

*Aileden ayrılma
ve baskınlık
ilişkilerine olan
eğilim*

Memelilerde aniden sütten kesmek aileden ayrılmayı hızlandırır, bu da daha sonraki grup davranışları ve bireysel saldırganlığın gelişimi üzerinde etkili olur. Baskınlık ilişkileri zayıf bir sosyal alıcılığa işaret ederken, primatlarda bulunan psişik işbirliği, eylemlerin toplumsal sonuçlarını önceden tahmin etme ve gerekirse ortak bir amaca ulaşmak için bunları değiştirme yeteneğini gerektirir. Öte yandan tahakküm, grup uyumu üzerinde ters etki yaratan izolasyonu ve zihinsel mesafeyi teşvik eder. Charlotte Bühler'in belirttiği gibi: "Bir çocuk bağımsız bir birey haline gelmeden önce annesinin bir parçasıdır. Ve aktif olarak başka bir gruba katılmadan çok önce belirli bir grubun parçası halindedir."¹⁸

EMPATİ

Kendi eylemlerinin sosyal sonuçlarını öngörebilme yeteneği, empatik algıya soyut düşünme yeteneğine olduğundan daha fazla bağlıdır. “Empati, başkalarının duygularına, niyetlerine, fikirlerine ve bazen de hareketlerine katılma, onlara tanık olma veya duygularına ortak olma yeteneğidir.”¹ Bu kabiliyet otonom sinir sistemi ile birlikte gelişmekte olup anne ile fetus arasındaki etkileşimin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu etkileşimlerin entegrasyonu insanlarda beynin sağ yarım küresinde gerçekleşir gibi görünmektedir.²

Empati, kendimizle ve çevremizle ilgili algının ve toplumsal ilişkisinin en temel ve en eski aracıdır.

Atalarımızı anlama çabası, empatinin kendimiz ve çevremiz ile ilgili algının ve toplumsal ilişkisinin en temel ve en eski aracı olduğu anlayışını gerektirir. Evrime empati bakış açısıyla yaklaştığımız takdirde, bakışlarımız artık üstünlük mücadelesine değil işbirliğine odaklandığı için insani gelişme tarihi tamamen farklı bir karaktere bürünür. Bu odak değişikliği, ancak en güçlü olanın hayatta kalma konusundaki düşüncelerimizin bugünkü sosyal düzenimizin doğasına karşılık gelen toplumsal değerleri ve çıkarları yeniden ürettiğini kabul ettiğimizde mümkün olmaktadır.³

“Bakım” yeteneği ‘medeni davranış’ın bir sonucu değildir. Ayrıca entelektüel bir süreç bağlamında öğrenme ile ilgisi de yoktur. Bu daha çok Paul D. MacLean’ın⁴ limbik sistemin ön-geçici bölgesinde yer almasından dolayı adına öğrenmenin ‘viseral’ yönü dediği şeyle ilgilidir. Ve empati, yani başkalarının duygularının ve ihtiyaçlarının farkında olma yeteneği, ile kontrol edilir.

İnsan olmanın konuşma kabiliyetinden daha fazlası olduğunu söyleyen Isabel Azevedo’ye bir kez daha dikkat çekmek istiyorum. Örneğin, bebekler yetişkinlerin kafa hareketlerini maksatlı olarak bir şeyi başarmak için taklit ederler⁵, bununla birlikte çevrelerini zenginleştirip hareket ettirebileceklerini çabucak öğrenirler. Ancak, bu yetenek sadece insanlara özgü değildir; hayvanlar da başka bir hayvanın duygusal durumunu empatik bir şekilde algılayabilir. Rhesus maymunlarının bu bilişsel işlevlerini kullanarak türdeşlerinin mimiklerine reaksiyon gösterdikleri kanıtlanmıştır.⁶

2,5 milyon yıllık Australopithecines’den Neander tallere ve erken Homo Sapiens prototiplerine kadar ulaşan insansı kafatası izlerinden, evrim sırasında frontal lobların burnun üzerinde nasıl geliştiği görülebilir. İlk Homo Sapiens ve Neandertal’de, şakakların arkasındaki alt uçlar daha genişti.⁷ Dil becerisinin orada bulunmasından dolayı sol yarı kürenin daha geniş olmasını bekleyen bilim insanları bu gerçek karşısında şaşkınlığa uğradı. Bu, empatik süreçlerin insanın evrimi için ne kadar önemli olduğunu ve insani gelişimin bu hassasiyete dayandığını gösterir.⁸

*Taklit ve
empatinin
olağanüstü
önemi*

*Empatinin
beyinde
demirlenmesi*

Kişiler arası ilişkilerin yapıtaşı olan özenli bakım, bu nedenle insan evrimi süreçleriyle yakından ilgilidir. Bu, yalnızca son 50.000 yılda, en son ise 9.000 yıl önce, mülkiyet, tahakküm ve iktidara dayalı sözde yüksek medeniyetlerin ortaya çıkmasıyla değişikliğe uğramıştır.⁹ David E. Stuart tarafından yapılan bir araştırma, aşırı gıda üretiminin Kuzey ve Güney Amerika'nın barışçıl ve komünist Anasazi yerlilerini nasıl ve neden elitist, savaşçı ve yıkıcı bir topluma dönüştürdüğünü ortaya koymuştur.¹⁰ Bu aşırı üretim, bazıları tarafından gıdaların toplanabileceği korunaklar inşa etmek için kullanıldı. Bu sebeple ortaya mal sahibi olanlar ve olmayanlar adı altında iki sınıflı bir toplum çıktı. Örneğin, mevsimler gibi döngüsel süreçlerin sabit yapılarına dahil olan eski kümülatif olmayan toplumların üretim koşulları, artık fazlalıklar üzerinden güçlenen toplumlara bağımlı hale gelmeye başlamış oldu.

BEYNİN SAĞ VE SOL YARIM KÜRELERİ

İşbirliği ve empatinin iyelik ve iktidar (güç) ile yer değiştirdiği bu dönemde, insan bilincinde bir değişiklik olmuş olmalı. İnsan davranışının evrimi ancak bilinç örgütlenmesindeki değişimin yani baskınlığın sağ yarım küreden sol yarım küreye geçtiğinin farkına vardığımızda anlaşılabilir hale gelir.

Vücudun sağ tarafını kontrol eden ve çoğunlukla sağ ellerini kullanan insanların dil merkezi olan beynin sol yarım küresi genellikle baskın taraf olarak adlandırılırken; vücudun sol tarafını düzenleyen sağ yarım küre ise çekiniktir. Dil gelişimi genel olarak insanın evriminde çok önemli bir faktör olarak kabul edildiğinden, insan aklının daha ‘önemli’ işlevlerinin temelde sol tarafta olduğu düşünülmektedir. Günümüzde bunun tam tersinin doğru olduğunu biliyoruz.¹ Sağ taraf bütüne bakarken ve bir bağlamdaki alt boyutların anlamını yakalarken, sol taraf birbirinden

izole edilmiş bireysel incelikleri algılar. Beynin formuna erken gelişim evresinde (bağlanma evresi) şekil verildiğinden, iki yarısının etkileşim şekli bu aşama-

da belirlenir.² Beynin iki yarısı arasındaki bu kaymaya kültürel bir değişimin eşlik ettiği gerçeği, erkeklerin be-

*Cinsiyet farklılığı
beyin yapılarında
tespit edilebilir.*

yin işlevlerinin kadınlarda olduğundan daha tek yönlü ve izole olduğunun kabul görülmesi ile desteklenir.³

Gruen⁵ ve Carol Gilligan⁶'nın cinsiyet farklılıkları üzerine olan denemelerinde ortaya koydukları gibi, inme⁴ hakkındaki araştırmamın sonuçları da, kadınların namus, güç ve kahramanlık kavramlarından erkeklerden daha az etkilendiği bulgularıyla tutarlıdır. Şeref, güç ve kahramanlık düşünceleri doğaları gereği ideolojiktir ve kahramanlık destanlarının ve sözde

*Erken Dönem
Sümerlerin
kuvvat ve güç
denklemleri*

büyük medeniyetlerin ihtişamlı fatihleri ve yöneticilerinin görkemli ideallerinin ayırt edici özellikleridir. Buna bir örnek, Sümer ve Ur'un MÖ 3. bin yılındaki yıkımına neden olan savaşlardır.

İşbirliği ve empati yaratan sosyal yapılardan, iktidar, baskı rejimi ve kontrolün ortaya çıkmasını öneren yapılara olan geçiş⁸, özel mülkiyet birikimini ve otorite ile itaatin gelişimini destekleyen bir bağlamda gerçekleşmiş olmalıdır. Örneğin, MÖ 3. binyıl başında yaşamış olan ilk Sümerler aktif sömürgeci bir imparatorluktu.⁹

Bütünden çok ayrıntıya odaklanan sol yarım kürenin baskınlığına geçiş, insan bilincindeki değişime eşlik etmiş ve bu süreci beslemiştir. Böylece güç, otorite ve iyelikle eşdeğer tutulmuş oldu. Bu süreç, Çin, Hindistan, Pers, Mısır gibi "büyük" medeniyetlerle birlikte İnka, Aztek gibi uygarlıkların yöneticilerinin tasvirleri ile belgelenmiştir. Bunlar her daim kralların ve yöneticilerin eylemlerinin yüceltilmesiyle ilgilidir. Acı ve ıstırap yadsınır. Baskıyı haklı göstererek itaati teşvik eden ideolojilerin ortaya çıkması, bu uygarlıkların gelişmesine paralel ilerlemiştir.¹⁰

Eğer erken tarihimiz işbirlikçi ve empati temelli davranışlarla belirlendiyse, geçmişimize ve yakın tarihimize farklı bir bakış açısıyla yaklaşmamız gerekir. İşbirliğinden rekabete geçiş, atalarımızın ilkel varlıklar olduğu ve sosyalleşmenin büyük medeniyetlerin bir kazanımı olduğu varsayımıyla çelişir. Bilincin evriminin, ilkel saldırganlıktan medeni uyusmazlık çözümüne¹¹ ilerici bir evrimle karakterize olduğunu varsaymak yerine, ‘mülkiyete’ girişin işbirliğine dayalı ve işbirlikçi sosyal ilişkilerin çözülmesine yol açtığı varsayılmalıdır. İnsanlar da diğer bütün hayvanlar gibi agresif olabilir. Ancak bu saldırganlık kasıtlı bir yıkım ile aynı kefeye konulmamalıdır. Bizler, kendisiyle aynı olana işkence eden ve kasıtlı cinayet işleyen tek türüz.

Tahminler ise insanların her zaman bu kadar yıkıcı olmadığı yönünde. Chicago Field Müzesi’nden Jonathan Haas, yakın zamana kadar savaş ve kültürün birbiriyle yakından ilişkili olduğunu belirtmiştir.¹² Amerika kıtasındaki en eski kent yerleşimi olan Peru-Caral’da ne surların ne de hendeklerin bulunması, onu savaşın insan doğasına ait olamayacağı düşüncesine götürdü. İnsanın esas doğasını anlamak kolay değildir. Bununla birlikte, varlığımızı daha iyi anlayabilmek için köklerimiz üzerine düşünmeliyiz. Eski ve yeni tarihi anlamak için insan bilincinin kökeni ve evrimi hayati bir öneme sahiptir. Bugünkü zihniyetimizi tanımlayan soyutlamalar (şeref, cesaret ve kahramanlık gibi güçlü yanlar kadar duyarlılık ve acı gibi zayıflıklar da), insanlar için her zaman karakteristik olarak görülmemiş olan bir bilincin işaretidir.

*Savaş ve kültür
arasındaki
bağlantı*

Julian Jaynes, ulusal gurur ve ideolojik saflık gibi soyut kavramların bilince hükmettiği durumlarda¹³, gerçeklik algımızın ve öğrenme yeteneğimizin zayıfladığını ispatlamıştır. Bunun ancak itaat yoluyla şeref, saflık ve güç gibi soyut fikirleri besleyen bir sosyalleşme ile mümkün olduğu genellikle göz ardı edilmektedir. Çünkü eril onur ve güç ideolojileri ne genetik bir

*Kültürümüzde
azaltılmış gerçek-
lik algısı, öğrenme
kabiliyetini
zayıflatır.*

temele sahiptir ne de ‘doğal’ bir gelişmenin sonucudur. Weltfish, Amerikan Pavniler’in¹⁴ üzerine yaptığı incelemelerde, Peter Brückner Batı toplumunun sosyalleşmesinde itaatin patolojik etkilerini ortaya koyduğu

çalışmasında¹⁵ ve ben de itaatin politik ve psikolojik bir sonucu olarak gerçeklik algısının azaldığını açıkladığım bir analizde tüm bu noktalara değindik.¹⁶ Jaynes’e göre, bu tür bir bilinç Homeros’tan çok önce gelişmeye başlamıştır. Bu, insanı kendi eylemleri için sorumluluk duygusundan serbest bırakan bir itaat ile ilişkilendirilir. İşte tam da bu noktada, Neandertalleri daha yakından inceleme gereği doğar.

NEANDERTAL İNSAN

Varlıklarını yaklaşık 30.000 yıl önceye kadar Avrupa ve Batı Asya'da sürdüren Neandertaller altın çağını¹ yaklaşık 130 000 yıl önce yaşadı. Yakın zamana kadar, insan dışı ve kültürsüz olarak kabul edildiler. Ancak, Brian Hayden, Richard Klein, Erik Trinkaus ve paleogenetik uzmanı Svante Pääbo onlara bir insan yüzü kazandırdı.² Özellikle Trinkaus, eldeki arkeolojik bulgulara dayanarak onların çocuklarına, hastalarına ve ölülerine değer verdikleri kanısındadır.

Antropologlar 2003³ yılında dahi Neandertallerin empati sahibi olan canlılar oldukları gerçeğini, dişsiz şempanzelerin ve gorillerin de vahşi yaşamda hayatta kalabilecekleri gerekçesiyle inkâr ettiler. Fransa'nın güneyinde 179.000 yıllık dişsiz bir çene kemiğinin keşfedilmesiyle kanıtlanmasına rağmen, Neandertallerin yaşlılarına ve zayıflarına değer verdiğine inanmak istemiyorlardı. Öte yandan, hepimizin gelişim sürecimizde bir çeşit annelik (bakım) tecrübesi yaşadığını göz önüne aldığımızda, bu kadar önemli, kişiler arası yaşam süreçlerini inkâr etmemiz mümkün değildir.

Christoph P.E. Zollikofer, Marcia S. Ponce de León, Bernard Vandermeersch ve François Lévêque, bir Neandertal insanının kusursuz CT'lerin ve bilgisayarlı

kafatası rekonstrüksiyonunun yardımı ile daha sonradan iyileşmiş bir yaraya maruz kalmış olduğunu kanıtladı. Kafatasında, palaeopatolojik ve adli tanısall prosedürler yardımıyla doğrudan keskin bir nesnenin etkisiyle oluşmuş bir yara izi buldular. Bu Neandertal insanı muhtemelen sadece başkaları tarafından bakıldığı için hayatta kalabildi. Bu, araştırmanın sonucunda ortaya çıkan esas bulgudur. Araştırma, Neandertaller'in yalnızca ağır şekilde yaralanan türdeşlerini uzun süre boyunca destekleyebilecek kabiliyetlere sahip olduğunu değil, aynı zamanda bunu hayata geçirdiklerini de açıkça ortaya koydu.

Neandertaller ve diğer Neolitik dönem (Cıllalı Taş Devri) insanların da agresif olabileceği şaşırtıcı değildir. Bu arada agresiflik söylemi, kasti yıkıcılık ve mücadele ile de eşdeğer değildir. Burada bir ayrım yapmazsak, agresyonu bir savaş içgüdüğü olarak gören ve insanların içgüdüsel saldırganlıklarını yönlendirmek için ritüellere ihtiyaç duyduklarına inanan Konrad Lorenz ile bilinçsiz bir şekilde el sıkışmış oluruz.⁴ Halihazırda Herbert Spencer de agresifliği doğal seleksiyonda baskın bir faktör olarak görüyordu. Schneirla bu görüşe şu şekilde itiraz etti:

“Nörosekretuar ve uyarıcı bir madde olan adrenalın, insanları kişisel geçmişlerine ve mevcut durumlarına bağılı olarak savaşmaya, sevmeye, şiirlere, şarkılara veya kaçmaya teşvik eder. Lorenz'in yazılı

teorisinin altında yatan varsayımlar alt seviye hayvanlarda belirsiz olduğu gibi, bunun insanlara yayılması ise şüphelidir.”⁵

Bir grup içindeki tepkisel agresyonların nedenleri büyük olasılıkla öfke krizleriyle açıklanabilir. Bu Zollikofer ve çalışma arkadaşları tarafından da desteklenen bir varsayımdır. Kendi deneyimlerime göre, bir grup içinde veya gruplar arasında ortaya çıkan saldırganlığı rekabete, çekişmeye ve aynı zamanda kinci bir tutuma bağlama eğilimindeyim. Eşit derecede makul olan diğer bir açıklama ise, agresyonun yapılan bir provokasyona doğrudan bir tepki olduğu ve bir intikam, ceza veya kınama ifadesi olmadığı şeklinde olabilir. Eleanor Burke Leacock, Kanada’daki Montagnais-Naskapi yerlileri arasındaki doğrudan ancak cezai olmayan saldırganlık patlamalarını anlatır.⁶ Hayvanlarda dahi bu tür davranışlar gözlemlenebilir.

AGRESİFLİK

Bir hayvan diğeri rahatsız edici ya da kısıtlayıcı olarak görür ve ona saldırır. Diğeri ise buna derhal bir ısırma ile karşılık verebilir. Ancak saldırganlık dışarı vurulduğunda, öfke uçup gider. Modern insanlar için durum farklıdır, çünkü agresiflik, agresifliğin kendine değer ile bağlantılı olduğu bir gelişme gösteren kültürel bir bağlamda gerçekleşir.

*Agresyon,
Neandertallerde
ve bizlerde nasıl
farklılık gösterir?*

Toplumumuzda ebeveynler, örneğin, çocuk agresyonunu ebeveyn olarak kendi öz değerlerini tehdit eden bir şey olarak algılar. Çocuklarının saldırgan davranışlarını, onları yetiştirmede başarısız olduklarının bir göstergesi olarak yorumlarlar. Böylelikle çocuk saldırganlığı, bu agresyonun kötü olduğu düşüncesine bağlanır. Bu nedenle, kültürümüzde saldırganlık çoğu zaman özgüven eksikliği ile ilişkilidir. Saldırgan davranış tabii ki Neandertallerde olduğu gibi zararlı olabilir. Ancak bu, de Waal'ın primatlarda ve dolaylı olarak da insanlarda öngördüğünden farklı bir türdendir. De Waal için agresyon bir rekabet ve müzakere aracıdır. Bu saldırganlık biçiminin, sahiplenme ve iktidar arayışının sonuçlarıyla belirlenen bir sosyalleşme sürecinden kay-

naklandığı gerçeğini görmezden gelir. Böyle düşünerek bu saldırganlık biçiminin, mülkiyet ve iktidar arayışının sonuçlarıyla belirlenen bir sosyalleşme sürecinden kaynaklandığı gerçeğini görmezden gelmiş olur.

Agresif davranışın mutlaka olumsuz olması gerekmediği gibi evrimsel açıdan da ne insanlar ne de hayvanlar için kasıtlı bir yıkıcılık veya kalıcı intikam duygularını ifade eder. Agresyon her şeyden önce bir acıya ya da marjinal bir yaralanmaya verilen tepkidir ve dolayısıyla bir tehdit ya da rahatsızlık karşısında doğrudan ve doğal olarak oluşan bir atılganlık ifadesidir.² Bu, saldırganlığın yıkıma ihtiyaç duyduğu görüşü ve ‘namus’ uğruna intikam alma veya öfkesini boşaltma işlevi görme bakış açısıyla çelişir. Greenacre 1970’lerde, agresifliğin aynı zamanda yapıcı davranışların bir ifadesi olabileceğini öne sürdü.³ Parens ise agresyonun bir içgüdü olmadığı, itici uyaranlara karşı bir tepki olduğu; dahası agresif dürtülerin hem yıkıcı hem de yıkıcı olmayan unsurları içerdiği görüşündeydi.⁴

Dolayısıyla de Waal tarafından açıklanan agresif davranışın yıkıcılıkla ilgisi olmayabilir, tam tersine provokasyona verilen bir tepki olarak düşünülebilir. Agresif enerji, provokasyona verilen tepkiden sonra kindar duygular veya küskünlük bırakmadan dağılmış olur. Bu davranış çocuklarda olduğu gibi köpeklerde de görülebilir: Agresyon dışı vurulduğu an yok olur.

Buna karşılık, agresif bir mücadelenin kendi sosyalleşme sürecimizin bir sonucu olması ise daha muhtemeldir. Ebeveynler, çocuklarının agresifliğine kendi özsaygıları ihlal ediliyormuşçasına tepki gösterdiğinde⁵, doğal tepkisel saldırganlığı ebeveynlere yönelik

düşmanca bir his belirtisine dönüştüren süreçler harekete geçirilir. Ebeveynler başlangıçta otonom bir tepki olarak ifade edilen bu harekete karşı

‘sevgiden yoksun bırakma’ ile reaksiyon gösterdikleri için, bu durum çocuk için tehlike oluşturan bir hale dönüşür. Bu şartlar altında, otonom duygusal tepki, kişinin bastırması gereken kendi varlığına yönelik bir tehdit haline gelir. Bununla birlikte, çocuğun tepkisel agresif enerjisi olduğu gibi kalır ve saldırganlık haznesinde birikir. Bu, fark gözetmeyen bir öfke ve kin kaynağı haline gelir. Başlangıçta, başkaları tarafından uygun bir şekilde algılanması durumunda yalnızca kısa süreli, geçici bir tepkiyle ifade edilebilecek olan, kalıcı- ve karşı saldırganlığa yol açan bir nedene dönüşür. Örneğin !Kunglar, diğerlerine vurran 15 aylık küçük çocuklarına kahkahayla yanıt verir ve onları durdurmazlar.⁶ Agresyona korkutma ile tepki göstermek kültürümüzün bize dayattığı paranoyak bir tutumun bir işaretidir. Diğer kültürler ve canlılar hakkındaki görüşümüz kültürel deformasyonlarımızla şekillenir. Bu nedenle de Waal şempanzelerin davranışını, bir güç politikası olarak adlandırır.⁷

Çocuğun saldırganlığına yönelik yanlış bir reaksiyon, onu yeniden tetikleyebilir.

Modern insan, doğumda Neandertal insanıyla benzer bir durumdadır. Her iki tür de doğum sonrası gelişim modellerini geçmişlerindeki kilerden devralmıştır: “İnsan evriminin anahtarı, ontogenez zaman çizelgesinde, yani başka bir deyişle, çocukluk döneminde bulunabilir.”⁸

Modern insan, doğumda Neandertal insanıyla benzer bir durumdadır. Her iki tür de doğum sonrası gelişim modellerini geçmişlerindeki kilerden devralmıştır: “İnsan evriminin anahtarı, ontogenez zaman çizelgesinde, yani başka bir deyişle, çocukluk döneminde bulunabilir.”⁸

HAMİLELİK VE GÜVENLİK

Neandertallerin doğum safhası modern insanınkinden daha uzun sürdüğü için çocukluğunun farklı bir şekilde başladığı, bu zamana kadar göz ardı edilmiştir. Tompkins ve Trinkaus, Neandertal kadınının kasık kemiğinin morfolojik olarak yeni ve modern kadından önemli ölçüde farklı olduğunu kanıtlamıştır¹: Bir Neandertal kadınının pelvik açıklığı nispeten daha geniştir. Bu iki bilim insanı 11 ila 12 aylık bir hamilelik süresi tahmininde bulunmaktadırlar.² Jared Diamond da çocuğun anne bedeninde 12 aylık bir büyüme safhası geçirdiği varsayımında bulunmuştur.³

*Neandertallerde
hamilelik yaklaşık
11-12 ay sürer.*

Uzun süreli gebeliğin, insanın kişiliği için bazı sonuçları olduğu gerçeği arkeolojik literatürde dikkate alınmamıştır. Bununla birlikte Portmann oldukça ilginç bir düşünce dile getirdi: “Yeni doğmuş bir insanın, yeni doğmuş bir maymunun gelişme evresine ulaşması için gereken zamanı hesaplamamız durumunda, hamilelik süresi 21 ayı bulacaktır.”⁴ Kovács ise bu süreyi 18 ila 20 ay olarak değerlendirmiştir.⁵

Bostock şunları yazdı: “Bebeklerin normal günlük hayatlarından önemli ölçüde farklı olan, izolasyon ve güvenlik gibi temel özellikleri hamilelik sırasında bulu-

nanlara çok benzeyen bir atmosfere ihtiyacı vardır.”⁶

İnsan bebeğinin gerçekte ne kadar eksik ve olgunlaşmamış olduğunu ve bu olgunlaşmamışlığın ne kadar sürdüğünün farkına varamıyoruz. Antropolog Ashley Montagu, ‘medeni’ bir bireyin bu hassas gelişim aşamasındaki çocuğun ihtiyaçlarını henüz anlayamadığını belirtmiştir.⁷ Yaşamının ilk aylarında

*İnsan süt çocuğu
doğumda dahi
tamamen
olgunlaşmamış bir
haldedir.*

yeterli vücut stimülasyonu ve teması alamayan bir çocuğun (aynı zamanda bir şempanzenin de) gelişimi ciddi bir şekilde engellenmiş olacaktır.⁸ Eğer duygusal gelişimi için gerekli olan stimülasyon eksikse, bebek güven ve içsel bir güvenlik duygusu oluşturmak için gereken gelişimsel süreçlerden geçemez.

Neandertallerin doğum öncesi olgunlaşma dönemi, bana atalarımızın doğasını ve sosyal yapılarını anlamının anahtarı olarak görünür. Portmann, Kovács, Bostok ve Montagu ile uzun süreli gebeliğin güvenlik duygusu geliştirmek için daha sağlam bir temel oluşturduğuna inanıyoruz, çünkü şu anda yenidoğan için en kritik zamanın ilk üç

*Sağlıklı bir
gelişim için yeni
doğmuş bir
vücut teması
yaşanmalıdır.*

ay olduğunu biliyoruz. Süt çocuğu bu aşamada tamamen ebeveynlerinin sevgisine bağlıdır. Anne ve babanın ihtiyaçlarına verdikleri empatik tepkiler, hayatta kalmaları için gereken şeyleri kuvvetlendirir. Montagu tam da bu sebepten dolayı ‘neotenik özellikten’ söz eder.

Neandertal çocuklarının daha kuvvetli gelişmiş olan güvenlik duyguları nedeniyle, baskı ve stresi, bugünün insanından daha farklı bir şekilde ele aldığını varsa-

yabiliriz. Belki de anne ile kurulan ilişkideki güvenlik azlığı (örneğin, ihtiyaçların tatmin edici derecede karşılanmaması), bu eksikliğin telafisi olarak ortaya çıkan asabi davranışların oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda sürekli sahip olduğumuz huzursuzluk ve gerginlik⁹, ebeveynlerin çocuklarına empatik olmayan tepkileriyle teşvik edilen sosyal gelişimin bir ürünü olabilir.

*En erken anne-
çocuk etkile-
şimleri evrimsel
süreçlerle
ilişkilendirilme-
miştir.*

Modern insanlar yaklaşık 45.000 yıl önce, Neandertallerin yaşadığı Batı Asya bölgesini istila etti.¹⁰ “Radyokarbon yönteminden elde edilen veriler, Neandertallerin Afrika kökenli Cro-Magnon insanı tarafından yaklaşık 45.000 yıl önce Batı Asya’dan ve bundan yalnızca 5000 ila 15.000 yıl sonra ise de Avrupa’daki yerinden edildiğini göstermektedir”. Klein, Neandertallerin kaybolmasının nedeninin Cilalı Taş Devri yani Cro-Magnon döneminin teknolojisine uyum sağlama-
daki başarısızlıklarından kaynaklandığını söyler. Fosil bulguları, Afrika çağdaşlarının 13.000 ila 50.000 yıl önce anatomilerini geliştirmeye devam ettiklerini, ancak davranışlarının Neandertallerinkine oldukça benzer olduğunu gösterdi. Klein’a göre, beyin işlevinde gerçekleşen bir değişiklik yaklaşık 50.000 yıl önceki Afrika halkının Avrasya’ya olan yayılımını açıklayabilir. Neandertaller, kültürel-genetik özelliklerden dolayı empati kültürlerini geliştirmeyi başaramadıkları için rekabeti kaybetmiştir.

Genetik özelliklerin yanı sıra bu düşünce tarzı bana, insan davranışının evrim süreçleri üzerine olan görüşü gizleyen bir basitleştirme gibi gelir. Daha önce de

söylediğimiz gibi, en eski anne-çocuk etkileşimleriyle ilgili sorular, insan evrimi sadece bilişsel gelişimin bir ifadesinden ibaretmişçesine sorulmamıştır. Bilinç değişiminin sağdan sol yarım küreye kayması üzerine hiç düşünülmedi. Klein, yaklaşık 50.000 yıl önce beyin fonksiyonlarında bir değişiklik meydana geldiğine inanmasına rağmen, bunu genetik bir nedene bağlar. Yani bir değişim olasılığı bana muhtemel görünse de, bence bu genetikten çok işlevsellikle alakalıdır. Modern insanın ilk ortaya çıkışından sonra ciddi davranışsal değişikliklerin meydana geldiğine dair çok az kanıt var.¹¹

Modern davranışın ilk işaretlerine yaklaşık 50.000 yıl önce rastlandığı kabul görmüş bir gerçektir. Kültürün yaklaşık 40.000 yıl önceki ani gelişmesine, ortalama beyin hacmindeki genişleme değil, tam tersine bir azalma eşlik etmiştir.¹² Öte yandan, Christopher Henschilwood ve çalışma arkadaşlarının topladığı 77.000 yıllık geometrik formlar ve şekiller, bu gelişmenin aniden başlamadığını ve buna daha çok genetik olmayan kültürel faktörlerin eşlik ettiğini ortaya koydu.¹³ Bu, genlerin evrim için anlamsız olduğunu veya küçük bir rol oynadığını iddia etmek değildir. Aksine, gelişmeyi hızlandıran şey, bireysel olarak ‘gen’ ve ‘deneyim’ değil, bu iki bileşen arasındaki etkileşimdir.¹⁴

Genetik faktörler ve bunun sonucunda ortaya çıktığı iddia edilen rekabetçi dezavantajlar Neandertallerin ölümünü yeterince izah edemiyorsa bu durumun başka nasıl bir açıklaması mümkün olabilir? Bence bu, güçlü bir güvenlik duygusu ile desteklenen bir kişilik organizasyonuna dayalı Neandertal bilincinde bulunabilir.

EMPATİ, GÜVENLİK VE İTAAT

Büyük olarak adlandırılan medeniyetlerin ortaya çıkması ile birlikte, insanların kendilerini empati kapasitelerinden uzaklaştırdıkları koşulları yaratan bir fetih ve boyun eğme modeli ortaya çıkmıştır. Gould, Mısır bilimcisi Hayes ve arkeolog Wolley, Ortadoğu'nun tarih öncesi kültürlerinde savaş ve şiddet belirtilerine rastlanmadığını vurgular.¹ Bu durum Peru-Caral'da da benzerlik gösterir.²

Ortadoğu tarih öncesi kültürlerinde savaş ve şiddete dair herhangi bir ize rastlanmadı.

Ebeveynler, çocuklarına karşı artık pek de duyarlı ve ulaşılabilir olmadıkları için, yaygın kültürel modeller olan otorite ve zaptetme, anne-babaların çocuklarının ihtiyaçlarına cevap verme davranışını değiştirmede en olumsuz karşılığını bulmuş olmalıdır.

Stanley Milgram'ın otorite karşısındaki itaat konusundaki çalışması, büyük medeniyetlerin imzası haline gelen itaatin empatik reaksiyonu nasıl zayıflattığını gözler önüne sermiştir.³ Bir çocukluk araştırmacısı olan Lloyd deMause, bizlere tarihimizin son 7.000 yılındaki ebeveyn-çocuk ilişkilerinin yıkıcı doğasının bir resmini çizerken;⁴ William James ise uzun zaman önce, insan varlığının bireysel olarak tanınmama acısının,

öfke, aciz çaresizlik ve hatta ölüme yol açabilecek kadar önemli olduğuna dikkat çekmiştir.⁵

Buna ek olarak, sol beyin yarım küresine geçiş ile kontrol edilen soyutlama işlemi ağrıdan uzaklaşmayı mümkün kılar. Yine buradan modüle edilen soyut kabiliyetler ağrı ve belirsizliği yadsıyıp aşabilir. Başka bir deyişle, erkeklik, kahramanlık, iktidar ve fetih gibi bilişsel kavramların geliştirilmesi, güçsüzlük, güvensizlik ve acının ihmalini ve telafisini mümkün kılar.

Belki de 40.000-50.000 yıl³ öncesindeki büyük kültür gelişiminin kökeni, bilinç süreçlerinin beyin sol yarım küresinde baskınlığa geçişinde yatar.

İtaat ve soyut düşünme, empati kabiliyetini zayıflatır.

İtaat ve soyut düşünme yoluyla, negatif bağlanma kalıpları kültürümüze girişin bir yolunu bulmuş oldu. Bu olumsuz olarak nitelendirilir, çünkü itaat ve soyut düşünme, empati yeteneğini zayıflatır ve

dolayısıyla anne içgüdüğü üzerinde zararlı bir etkiye sahiptir.

Martha Welch ve meslektaşları, yoğun anne bakımının, anti-stres peptidlerinin salgılanmasını desteklediğini ve bunun sonucunda da bağlanma özelliğini güçlendirip anne-çocuk etkileşimini teşvik ettiğini gösteren bir araştırma yürütmüşlerdir.⁷ Çocuğun ihtiyaçları bu şekilde karşılandığında empati gelişebilir, aksi bir durumda ise öfke, güçsüzlük ve empati eksikliği gibi sonuçlar ortaya çıkar.

Bu bağlamda, antik bir din araştırmacısı olan Harald Strohm'un bulguları önemlidir. Strohm, erken din tanrılarının cezalandırıcı olmadığını, şefkatli ve iyilik sever olduğunu söyler.⁸ Korku, lanet ve intikam tanrıları, muhtemelen yalnızca iktidar iddialarını uygula-

mak için asrların itaatine ihtiyaç duyan ‘büyük’ medeniyetlerin ortaya çıkmasıyla varlık gösterdi. Korku ve ceza, itaati yerine getirme araçlarıdır.

Jaynes, *İlyada*’da Yunan tanrıların, insanların i seslerine hükmederek, eylemlerinin temelini ortaya çıktığı alanı işgal ettiğini yazar. Bu sayede, kahramanların i sesleri bugün bile

*Hakimiyet
iddialarını
uygulamak için
asrların itaati*

anlaşılabilir durumdadır: Efsanelerde yer alan insanların davranışları, otoriter tanrılara itaat etmelerinin bir sonucudur.⁹ Helen Lynd, dilin gelişiminin bu süreçleri güçlendirdiğini vurgular.¹⁰ Eğer dil, itaate bağı bir kültürün toplumsal baskısıyla ortaya çıkarsa, kimliğin oluşumunda da önemi bir rol oynar. ocuk konuşmayı öğrendiği sırada, kendini ona izin verilen sosyal konvansiyonlar ışığında görmeyi öğrenir. Bu, diğ r insanlarla ilişkisinin nasıl olabileceğini belirler. Dolayısıyla itaat, sosyal kimliğin oluşumunda merkezi bir rol oynar.

Albert Einstein’ın hik yesi dilin sabote edildiği durumlarda da kimliğin nasıl ortaya çıktığına dair bir örnektir. Kendisine ocukken yaşadığı konuşma zorlukları hakkında sorulduğunda, herkesin onun zihinsel engelli olduğunu düşündüğünü ve annesinin onu n rologlara muayene ettirdiğini anlatırdı. Bir röportajda konuşamadığını ve bu nedenle yetişkin dünyası ile iletişim kuramadığını söyledi. Bu yolladır ki kendi çocuğuna yönelik algılara tutunabilmiştir. Yetişkin dilin mantığından etkilenmeyen dünyayı kendi gözleriyle görebildiği için, sonrasında görelilik kuramını formüle edebildi.¹¹

*Dilin kimlik
gelişimi üzerinde
ne gibi bir etkisi
vardır?*

Leacock, 17. yüzyılda Kanada'da, Jesuitler tarafından Hristiyanlaştırılan Montagnais-Naskapi yerlilerinin, özgürlük ve açıklık ile karakterize edilen eski tarzlarından tamamen farklı olan dönüşümlerine dayalı davranışlar geliştirdiğini anlatır.¹² Din değiştirenler, dindar öğretilere itaat ettiklerinde, kendilerinden farklı olan arkadaşlarını cezalandırmının yollarını aramaya başlamıştır. Böylece daha önce hiç bilmedikleri bir şeye ihtiyaç duymaya başladılar. Lynd'e göre itaat, bir sorumluluk kriteri olarak anlaşılabilirlik ve kesinliğe ihtiyaç duyuyor olmaktadır. Ancak bu 'sorumluluk', sosyal normlara uyum formunun kişisel tutarlılığın bir özelliği haline geldiği bir davranış tarzı ile ilgilidir. Buradan kişinin kendi eylemleri için sorumluluk alma anlamı çıkmaz, çünkü kendi eylemlerinin diğer insanlar üzerinde yaratmış olduğu etkiye dikkat edilmez. Lynd, bu tür bir sahte sorumluluğun daha farklı ve karmaşık deneyimler ifade edebilecek bir dilin gelişimini engellediğini söyler. Böylelikle itaat, bilinç üzerindeki izole edici ve empati sınırlayıcı etkisi sayesinde beyin sol yarım küresine odaklanmada da rol oynamış olur. Bu şekilde dilin kendisi duygusal deneyimleri tanımlamak için kullanılabilecek bir ilerlemeyi engelleyen bir gelişme başlatır.

DİL VE KİMLİK

Bu indirgenmiş gelişme, tahakküm ve kontrol terminolojisi ile karakterize edilen bir süreçte devam eder (söz konusu eski uygarlıklara ait levhalarda böyle bir dil kullanılır). Bizler aktif katılımcılar olduğumuz için süreci tanımakta zorlanırız. Dil bu nedenle, sadece giderek daha fazla ‘gelişmeye’ götüren bir evrimi yansıtmaz. Edward Sapir’in¹ de belirttiği gibi, dil sadece deneyimleri yazıya dökmek ve iletmekle ilgili değildir. Aslında her şey deneyimin önemini tanımlamakla ilgilidir. Sol yarım küre tarafından domine edilen dil, duygusal deneyimlerin keşfe çıkmasını destekleyebileceği gibi engelleyebilir de. Dilbilimci Benjamin Lee Whorf’a göre dil, düşüncelerimizin bir yansıması olmaktan çok onların döküldüğü bir ‘kalıp’tır.²

Dil, düşüncelerin içine döküldüğü bir ‘kalıp’tır.

Hopi yerlilerinin dili bu duruma uygun bir örnektir. Düşünceleri bağlamsaldır ve bütünün sadece bir parçası olan bireysel unsurlara sınırlama ile azaltılamaz. Bu nedenle Hopi dili, bizlerin anladığı bağlamda geçmiş, şimdiki zaman veya geleceğe işaret eden zaman kelimeleri içermez³. Bir eylemin zamansal boyutu mekânsal boyuttan ayrılmaz. Bununla birlikte, gözlemlenebilir

tüm olaylar pragmatik veya operasyonel bir şekilde tanımlanabilir. İfadeler her zaman olaylarla ilgilidir. Ayrıca kişi, *süreç odaklı bir düşünceden* de bahsedebilir. Burada sağ yarım küre ile ilişkilendirilmiş bir olaya değinmekteyiz.

Duygusal bir ifadenin sağ yarım küre egemenliğinin bir ifadesi olarak kendini nasıl gösterdiği beş aylık bir bebeğin çıkardığı sesler sayesinde tanımlanabilir.⁴ Bu sesler, erken çocuklukta duygusal davranışların genel yapısına tam olarak karşılık gelen bir reaksiyondur. Diğer taraftan, sol beynin baskınlığı, yetersizlik duyguları üreten erken çocukluk dönemi duygusal yoksunluğu ile ilgilidir. Kültürümüzde bireyler, başkalarına hükmetmek ve küçük düşürmek için güçlü pozisyonları elde etmeye çabalayarak kişisel bir zayıflık hissini telafi etme eğilimindedir. Duygusal yoksunluk, böylelikle organik yapıya derinlemesine bağlanmış olur.

Mark Lewis ve çalışma arkadaşları yaşamlarının ilk yılında sosyal yoksunluk yaşayan primatların davranış ve nörobiyolojisindeki uzun vadeli değişiklikleri rapor eder.⁵ Çalışma, yoksunluğun, özellikle de erken yaşta ölen erkek hayvanlarda hayatta kalma şansını önemli ölçüde azalttığını göstermiştir. Yoksunluk ayrıca yardımcı

Erken çocukluk döneminde çekilen duygusal yoksunluk ciddi sonuçlar doğurabilir.

T hücrelerin, baskılayıcı T hücrelere olan oranında bir azalma ve aynı zamanda öldürücü hücre aktivitesinde önemli bir artış ve güçlenme ile de ilişkilendirilmiştir. Böylece erken sosyal yoksunluk hücre aracılı bağışıklık durumu üzerinde yaşam boyu etkilere neden olduğu gibi aynı zamanda küçük bebeklerin ölümünde de önemli bir rol oynamaktadır. ⁶

Yoksunluğun etkileri, fiziksel ve zihinsel ağrının azalmasına yol açan ve başkalarını kontrol etme ihtiyacını artıran bilişsel bir zihin değiştirme modunu biçimlendirmektedir. Ağrının ve acı çekmenin bir zayıflık işareti olarak yorumlanması bu değer kaybını destekler. Bu davranış şekli stresi artırır, bu da süt çocuklarında temel ve reaktif stres hormonlarının, özellikle de epinefrin nörotransmitterlerinin düzensizleşmesine yol açar.⁷ Yeterli anne bakımında ise bu gerçekleşmez.

BİLİNÇ SAHİBİ OLMAK ALGIDAN DAHA FAZLASIDIR

Juan Luis Arsuaga, ilk insanların bilinci hakkındaki yazılarında, yalnızca sembolik faaliyetlerde ifade edilen bilişsel düşünceye atıfta bulunur.¹ Görünüşe göre, entelektüel başarının ötesindeki bir bilinci hayal edemez.

Sapir'in Hopi Hint dili üzerine yaptığı çalışmalar, bilincin sol beynin hakimiyeti altında olmadığı koşullarda, tamamen farklı bir bakış açısıyla görülebileceğini göstermektedir. 'Büyük' medeniyetlerin ortaya çıkmasından önce var olan ve cüretkâr bağlanma davranışlarıyla içlerinde daha büyük bir güvenlik hissi taşıyan güç, baskı ve fetihe odaklanmış olan insanların bilinçlerinin sağ beyin tarafından yönetildiğini varsayabiliriz. Bireyin geliştirdiği bilincin bebeklik zamanında gördüğü bakımla bağlantılı olduğunu aklımızda tutmamız gerekir. Kısaltılmış dokuz aylık hamilelik ve doğumdan sonraki ilk kritik üç ay göz önüne alındığında, yetersiz bakımın ortaya çıkardığı bağın bilinci şekillendirdiğinin farkında olmamız gerekir. Bu koşullar altında ortaya çıkmış

Kişinin geliştirdiği bilinç türü, süt çocuğuyken gördüğü bakıma bağlıdır.

olan bilinç, sol beynin baskınlığını yansıtacak ve deneyimlerin dışı dönük, mantıklı ve duyguları ayıran bir şekilde işlenmesini sağlayarak içselleştirme yeteneğini zayıflatacaktır.

Tinsel davranış ve soyut düşünme, bilincin sağ yarım küresi içindeki süreçlere dayandığı zaman tamamen farklı bir ağırlığa sahiptir. Bu, bilimsel düşünce çerçevesinde yeterince dikkate alınmamıştır. İnsanların çocukluklarını üzerlerinden atıp unutmaları fikri Descartes'a dayanır.² Ona göre ideal insan, yavaş yavaş nesnel içerikle doldurulması gereken boş bir özneydi. Amerikan Pavnileri'nin³ dünyayı bizim yalıtılmış görüşümüzün aksine sağ beyinle bütünleşmiş bir şekilde algıladığını varsayarsak, evrime yeni bir açıdan yaklaşmamız gerekir.

Harlow ve Harlow, yeterli bakım görmemiş Rhesus maymunlarının anne oldukları zaman kendi çocuklarına kötü davrandıklarını, deneyimlerini onlarla paylaşmadıklarını ve bununla birlikte yavruları için tehlikeli bir dünya yarattıklarını ortaya koymuştur.⁴ Bu şartlar altında büyümüş insan ya da farklı türdeki bir yavru çevresiyle kaçınma ve savunmaya dayalı bir ilişki geliştirir. Algıları daralır ve hayatta kalma stratejileri temel olarak savunma davranışlarından oluşur.⁵

*Kötü muamele
anne-çocuk
ilişkisini nasıl
etkileyebilir?*

STRES, KORKU, BAKIM VE BİLİNÇ

Böyle bir gelişme güvensizliği işaret eder. Merak uyandırmak yerine, kişinin tanımadığı ve ona yabancı olan sıkıntı ve küçük düşürme duygularını doğurur.¹ Sürekli stresin hormon regülasyonuna zarar verdiği ve fiziksel bozukluklara yol açtığı kanıtlanmıştır. Welch'e göre, "fetüsün maruz kaldığı hemen hemen her türlü stres, adrenalin nörotransmitter sistemi aktive eder. Şiddetli stres, başta epinefrin olmak üzere, bazal ve reaktif stres hormonu dengesini ortadan kaldırır."² Bunun tersi bir durum maternal bakım, talamusun örgenel alanında yeterli bir başarı reaksiyonu vermesini şart koşarsa meydana gelir.

Buradan çocuk bakımındaki empati eksikliğinin, stresle başa çıkma ve baskı deneyimini ayırıp onu daraltan sol beynin aşırı baskın oluşumuna neden olduğu sonucuna ulaşabiliriz. *Kültür, insanlık tarafından karakterize edilir.* (Mithen³ tarafından tarif edilen irrasyonel ırkçılık buna bir örnektir.) Bu, travmatize ve paralize edici uyaranlarla başa çıkmak için yapılır. Bilişsel gelişim, Arsuaga'nın insan bilincinin oluşumu olarak kabul ettiği gibi, bilincin önceden beynin sağdan sol yarım küresine kaydığı zamanki gibi sonraki bir aşamada gerçekleşirse sonuç

iyi olabilir. Çaresizlik ve ıstırapın tazminatı olarak mülkiyet ve kontrol ihtiyacının geliştirilmesi büyük medeniyetlerin ortaya çıkmasına neden olmuş olmalıdır.

Neandertallerin bilincinin sağ yarım kürede köklen-
diğini ve bebeğin anne vücudunda daha uzun süre kal-
masının ona hayata güvenli bir şekilde başlama fırsatı
sunduğu fikrindeyim. Bebek, rahimde ek olarak üç ay
daha korunması sayesinde yetersiz bakım riskinden de
kurtulmuş olurdu. Bu insanlar için bilinç, duygusal sü-
reçlere daha fazla bağlıydı. Muhtemelen, bilinçleri ye-
tersiz annelik nedeniyle acı ve ıstırap deneyimini telafi
etmek için hiçbir talepte bulunmayan !Kunglara ben-
zer stres tepkileri göstermişlerdir, çünkü bu duygular
bir zayıflık işareti olarak görülmediği için onları inkâr
etmeye de gerek duyulmaz. Bu sosyal bağlamda, başka
bir kişinin ilgi ve himayesi tehdit olarak algılanmadı-
ğı için kabul edilebilir. Kültürümüzün bilinci, ilişkileri
daima bir teslimiyet veya ele geçirme sorusuna dönüş-
türür.

Çocuklar, Amerikan Yahî yerlileri tarafından kabul
görür ve hoş bir şekilde karşılanırdı.⁴ Kroeber onların
kendilerine duydukları güveninin güç
Yahî yerlilerinin ve korkusuzluk kanıtlama ihtiyacına
onuru dayanmadığını söyler. Tam aksine
bir otoriteyle özdeşleşmeye bağlı ol-
mayan bir onura sahiptiler. Tabi olma durumu, onlar-
da kimlik kaybına yol açardı. Beyaz işgalcilerin ezici
gücü ile karşı karşıya kaldıklarında, savaşı seçmeyip
geri çekilmeye karar verdiler. Eril güç idealine dayanan
bir bilinç ise bu harekete asla izin vermezdi. Bizler ya
savaşırız ya da bizden daha güçlü olanla özdeşleşiriz,
teslimiyet de bir başka seçenek olabilir.

İnsanlık tarihini anlamadaki bilincin gelişiminin önemi göz ardı edilirse, kişi evrimdeki rolünü görmezden gelir. Bu, tam da Neandertallerin kaybolmasının aradığımız bir açıklaması olabilir. En güçlülerin hayatta kalmasından, evrimsel açıdan daima en iyilerin hayatta kaldığı sonucunu çıkarıyoruz. Ancak Darwin “the fittest” tanımıyla, şartlara “en uygun” olanı ifade etmekteydi. Bu “en iyi” ile aynı anlama gelmez. Schneirla, 1959 gibi erken bir tarihte bunun yanlış bir yorum olduğu konusuna işaret etmiştir.⁵ Yahilerin yok olmaları, evrimsel bakış açısından yetersiz oldukları anlamına gelmez, aksine, Kroeber’e göre onlar, varlıklarını tehdit eden bu insanlardan ve onların kültürel yapılarından daha insanca davranmışlardır.

Darwin yanlış yorumlanmıştır.

“Geride kalan Yahilerin, uzun süreli ve umutsuz hayatta kalma mücadeleleri boyunca zihinsel-ruhsal istikrarlarını kaybetmedikleri görülmektedir. Geri çekilmeleri ne bireylerin, ne de halkın tamamının hayatta kalmasını sağladı, ancak yaşamları “psikolojileri ve yaşam biçimleri açısından oldukça başarılıydı... Grup, gelecek için ne kadar trajik ve kötü umutlar taşımış olsa da bir arada barış içinde yaşam sanatında ustalaştı...”⁶

Yahiler çoğalmayı bıraktı. Bu aynı zamanda Neandertallerin ortadan kaybolmasının nedenlerinden biri de olabilir; çünkü onlar da aynı Yahiler gibi kendilerini soyut düşüncenin gün geçtikçe empatik davranışın yerini aldığı bir dünyada buldular. Diğer nedenler, Neandertallere atfedilen HLA-B27 geni olarak bilinen

ve Yahilerin de bu hastalığa maruz kaldığı ankilozan spondilit (AS) duyarlılığı ile ilgili olabilir.⁷

Evrensel olduğunu düşündüğümüzden farklı bilinç biçimleri de mevcuttur. Gene Weltfish'in, 30 yıl süren

*"Daha önce hiç
kitlese bir
forma sokulmamış
bir insan rol
modeline
ihtiyacımız var."*

Oklahoma'daki Pavni Yerlileri hakkındaki çalışması bunu kanıtlar niteliktedir.⁸ Batı Amerika'daki birçok yerli kabile üzerinde araştırma yapmış olan antropolog Weltfish, Pavniler'in bizlerden çok farklı olan bilincinin bir resmini çizer. Bu araştırma sonuçları aynı

zamanda kendi tarihimize de ışık tutar; Weltfish'in de dediği gibi karşılaştırma olmasaydı, bu farkı anlayamazdık.

"İnsanlar binlerce yıl boyunca yönetici sınıflar ve yönetilen kitleler olarak ikiye bölündü. Bunu tarihsel ilerleme ve dolayısıyla insanlığa faydalı olarak yorumlamaya devam edersek, kendimizi asla bu alışkanlıktan kurtaramayız. Bu nedenle, yaşam koşulları her ne kadar bizlerden farklı olsa da, hiçbir zaman kitlese bir forma sıkıştırılmamış bir insan modeli arayışında olmalıyız. Pavniler bu konuda bizlere örnek olabilir."

Weltfish araştırmaları sonucunda şu çıkarımı yapar:

"Binlerce yıldır geçerli olan Eski Dünya medeniyeti, insanların kitleselleşmesine dayanmaktadır. Pavniler'de durum farklıdır. Toplumdaki her bir birey, sır olarak kalan, kişisel ve kendi koyduğu bir amaca sahiptir. Gayreti başkalarını aşmak değil,

kendini geliřtirmektir... Bizlerin gerekli olduđunu dűřűndűđű iktidar mekanizmalarını kullanmamalarına rađmen, birćok olumsuz kořullar altında sosyal dűzenlerini koruyan disiplinli bir topluluktur. Direktifler hić kabul gűrmedi... Davranıř kodları ve kuralları yoktu, cezalar yoktu. Kanun veya vaazlar yoktu.”⁹

Demokrasi ćok kiřisel bir řeydi. Esas konu, hić kimse tarafından hićbir řey yapmaya zorlanmamak, ve yine aynı řekilde bařka bir kimseyi de bir řey yapmaya zorlamamaktı.

“Pavniler yařamlarının bařında bu yařam tarzını űğrendi. Bu sayede ćocukların gűnlűk yařamlarındaki kűćűk řeylerle birlikte, onuruna ve bađımsızlıđına dokunulmamıř, disiplinli ve űzgűr bir insanın geliřimi bařlamıř oldu.”¹⁰

Yařamımız itaat doktrini altındadır, bu yűzden bizler ićin bűyle bir geliřme neredeyse imkűnsızdır. İtaat, tecrűbeleri bűtűnleřtirmeyen, tam tersine onları bűlen sol beynin hakim olduđu benlik bilincine kılavuzluk eder.

İtaat tarafından kapana kısılmış bir haldeyiz.

Bu yine aynı řekilde Elenore Burke Leacock ićin de, 17. yűzyılda Cizvitler tarafından dini deđiřtirilen pek ćok Montagnais-Naskapi yerlisi arasında gerćekleřen bilinć deđiřiminin anahtarıdır.¹¹ Tıpkı onlar gibi, biz de kendimizi űzgűr olarak nitelendirsek de, itaat tarafından kapana kısılmıř bir haldeyizdir.¹² Bu ise, bireyin yařamın en erken safhasında itaati sađlamlařtıran mekanizmaların űste-

sinden gelinmesini neredeyse imkânsız kılar. Çocuklar ebeveynlerinin tutumunu geçerli bir gerçeklik olarak kabul etmek zorunda kalır. Bu sebeple, ebeveynin duruşunu ve bu duruşun somutlaştırdığı otoriteyi, tek gerçeklik olarak kabul etmek ve esas gerçeği göz ardı etmek için bir eğilim geliştirmiş olur. Öte yandan, otoriter düzenlemelere karşı olan itaatsizlik, panik terörünü olmasa bile ilkel korkuları uyandırır.

HAMİLELİK, GÜVENLİK VE İNSANLARIN EVRİMİ

Odağı beynin sağ yarım küresinden sola kaydırmanın, insanların çevreleriyle ilişkilerini değiştiren bir bilince yol açtığını varsayabiliriz. Jaynes, sol beyin tarafından yönlendirilen bilincin değişen bir sorumluluk görüşüne yol açtığını söyler.¹ Kişinin kendi eylemlerinin sorumluluğunu taşıması tanrılarının üzerine yüklendi.²

Sol kontrollü bilinç, sorumluluk duygusunu değiştirir.

“İlyada’daki insanın kişiliğinin öznelliği yoktu; kendi dünya bilincinin farkında değildi, iç gözlem dünyasını bilmiyordu... İsteme, planlama ve harekete geçme hiçbir zaman bilinç dışında vuku bulmadı.”³

Jaynes’e göre, İlyada’daki kahraman kendiliğinden hareket etmedi, tam tersine daima tanrılara itaat etti. Bir sorumluluk duygusu yerine, yalnızca itaat var olmuştur. İlyada dünyası, memurların, askerlerin ve işçilerin oluşturduğu hiyerarşilerin yanı sıra, yöneticiye ve özellikle de tanrılara borçlu mal stoklarının ve listelerinin daima bilincin merkezinde bulundukları bir sosyal

yapıyı yansıtır.⁴ Her şey tanrılara ve otoritelere itaat etmenin etrafında dönüyordu.

“İnsan davranışının evrim tarihi, insanlığın yenisinden bütünleşmesi için bilinci empatik ilkelerle bağlantılı tutan bir mücadeleden oluşur. Bu yinelenen savaşın, sorumluluğun rekreasyonu için gereken bir mücadele olduğu ve bunun son 10.000 (veya daha fazla) yıl boyunca devam eden köklü sosyal değişimlerin ana nedeni olduğu söylenebilir. Bu, sağ taraflı bilincin yeniden doğrulanması için verilen bir mücadeledir. İsa Mesih bunun bir kanıtıdır. Bununla birlikte, bu girişimlerin birçoğu ihanetle son bulduğu için başarısız olur, çünkü taraflar kendilerini güçle özdeşleşmekten alamaz.”⁵

İtaatin insan bilinci üzerindeki etkisi, ruhsal acıya tahammül etmeyle bir bütün olarak düşünülmelidir.

*Acı ve keder,
zayıflık belirtileri olarak
görülerek reddedilir.*

Otoriteye itaat etmeye ve kahramanca davranışların yüceltilmesine dayanan bir medeniyette, acı ve keder zayıflık belirtileri olarak görülerek yadsınır. İtaat ve aşağılanmadan kaynaklanan acı, buna neden olan otoriteye karşı bir itaatsizlik eylemi olarak görülür; bu da şiddete ve saldırganlığa yol açar. Bu davranış zincirinin yapısal ve organik eşlikçileri vardır. Naomi Eisenberger, Mathew Lieberman ve Kipling Williams tarafından yürütülen yeni inkâr kaynaklı ağrı çalışmaları, sağ ventrolateral prefrontal korteksin stres deneyimi sırasında aktif olduğunu göstermektedir.⁶

Jack Panksepp, acı ve ıstırapın, başkalarının desteği ve sevgi dolu duyguların deneyimi ile nasıl azaldığını kanıtlarla ortaya koymuştur.⁷

Peki acı ve sempati duyguları bastırıldığında ne olur? Panksepp, ağrının inkâr edilmesinin opioidlerin, özellikle de endorfinin salınımını önlediğini ve bu nedenle de ağrının hafifletilmediği durumlarda şiddetli saldırganlık içeren koşullara neden olduğunu ileri sürmektedir. Sosyal bağlanmanın nörokimyası, anne-çocuk bağının bozulmasına eşlik eden ayrı kalma kaynaklı çaresizliğin, sosyal desteği kaybetme acısına neden olduğunu ve bunun, barışçıl kültürleri savaşçı fetih kültürlerinden ayırdığını gösterir.

*Reddedilmeden
duyulan acı*

Jaynes bilinç üzerine yaptığı çalışmasında, İlyada'da insanın tanrıları ile olan ilişkisinin sorumluluk değil, itaat tarafından şekillenmiş olduğunu ifade eder. Tanrıların emri üzerine yapıldığı için agresif şiddete izin verilir. Dinleri, tanrılara olan itaatleri ile değil, çevreleriyle girdikleri bütünleştirici ilişkiyle belirlenen halklarda, doğayla insan arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu ve bunun bireylerin eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmeleri konusunda onlara kılavuzluk ettiğini gözlemliyoruz. Mesela Pavnilerin'in düzenledikleri dini törenler kozmik düzeni sağlamaya hizmet ediyordu. Her bir bireyin bu törenlere yaptıkları katılı sayesinde insanlar, dünyanın devamında ve yaşam süreçlerinde önemli bir rol oynamış oluyordu.⁸

*Benlik bilinci itaat
değil eşitlik
üzerine kuruludur.*

C.G. Jung, New Mexico'daki Taos Pueblo yerlilerinin şefi Ochwia Bianco'nun, Tanrı ile olan ilişkisi hakkında ona ne söylediğini bizlere şöyle aktarır:

“Bizler Güneş Baba'nın oğullarıyız ve dinimizle (dua aracılığıyla) her gün gökyüzünde yükselme-

si için Babamıza yardım ediyoruz. Bunu kendimiz için değil, bütün dünya için yapıyoruz. Eğer dinimizin gereklerini yerine getirmeyi bıraksak, güneş bir daha asla doğmazdı. Ve o zaman sonsuza dek gece olurdu.”⁹

Jung bu hususta: “İnsanın Tanrı’ya bir şeyler geri verebileceği gerçeği gururu tetikler, çünkü ancak onun aracılığıyla kişi metafizik rütbesine yükselebilir” der.

Başka bir deyişle, benlik hissi itaat değil eşitlik üzerine kuruludur. Böyle bir bilinci anlamak bizler için zordur. Yukarıda adı geçen şefin başka bir sözü bu durumu çok iyi açıklar:

“Beyazlar... daima bir şeyler ararlar; her zaman huzursuz ve gergindirler. Ne istiyorlar? Bilmiyoruz. Onları anlamıyor ve deli olduklarını düşünüyoruz.”

Jung, ona neden böyle düşündüğünü sorduğunda: “Kafalarıyla düşündüklerini söylüyorlar”, diye cevaplar Kızılderili. “Evet, elbette. Peki siz ne ile düşünüyorsunuz” diye sorar Jung. Ochwia Bianco ise “Bizler burası ile düşünüyoruz” diyerek kalbini gösterir.¹⁰

Bu, Kızılderilileri ve büyük olasılıkla atalarımızı da bizlerden ayıran bir noktadır. İnsan davranışlarının evrimindeki bilinç değişimini göz ardı ettiğimiz sürece bunun farkına varmamaya devam edeceğiz. Yalnızca empatinin insanlık tarihindeki önemini anlamaya başladığımızda, geçmişimizi de doğru bir şekilde anlayabiliriz.

Empatiyi anlamak, insanlık tarihini anlamak demektir.

Bilişsele karşı empatik olarak kontrol edilen algılar, aynı zamanda arılar gibi diğer canlılarda da görülür. Burada, empatik bir tür olarak hayatta kalmak daha önemlidir. Pennisi, bilişsel olarak yetenekli arıların daha fazla polen topladığını ispatlayan araştırmalara sıkça değindiği gibi aynı zamanda, 2012 yılında bilişsel olarak daha akıllı, daha fazla yumurtalayan ve daha iyi yiyecek toplayıcıları olduğunu belirten Avrupalı “büyük baştankara” kuşlarını gözlemleyen Otta-wa Üniversitesi’nden Mornd-Ferron’dan da alıntılar yapar.¹¹

ÇOCUKLARIN İHTİYACI İLE EMPATİK VE BİLİŞSEL ÖĞRENME

Aynı şey bilişsel ve empatik öğrenmeyi karşılaştırdığımızda insan düzeyinde de geçerlidir. Sara B. Heller, Chicago’da şiddet potansiyeli taşıyan çocuklar ve ergenlere ücret karşılığında akla yatkın iş imkânları sunan bir program geliştirdi.¹ Bu sitem sayesinde cezai şiddet eylemlerini, okul sistemindeki bilişsel öğrenmeyle ıslahtan bağımsız olarak, takip eden 16 ay içerisinde % 43’e kadar düşürmüş oldu.² Danimarkalı pedagoglar Jesper Juul ve Peter Høeg empatinin, insanlığı evrimine götüren itici güç olduğunu açıkça belirtir.³

Bu, “Yeni Zürih Gazetesi”ndeki bir baş makalenin varlığımızı tanımladığı gibi bir ömür boyu başkalarıyla rekabet etmek zorunda kalmaktan farklı⁴ olsa da, kültürümüzdeki herkes için geçerli değil. Birçoğumuz empati tarafından kontrol edilir. Bu şekilde kaç kişinin var olduğu, birçok çalışma tarafından kanıtlanmaktadır.

Bilişsel ve empatik algılar arasındaki etkileşim bilincimizi belirler. Bu sebeple, ebeveyn-çocuk arasındaki bağ bilincimizi geliştirmek için kritik bir öneme sahiptir. Bu ilişki korku ve terörden arınmışsa, empatik ve bilişsel algıların bütünleştiği bir bilinç gelişir.

Empati, insanlığı evrimine iten güçtür.

Öte yandan, bir bebek korku ve teröre neden olan kalıcı bir strese maruz kalırsa, o zaman tamamen bi-

*Kalıcı stres ile
soyut düşünce-
nin bağlantısı*

lişsel öğrenme ve soyut düşünme tara-
fından şekillenen bir bilinç geliştirir. Bu
bilinç, ilk olarak Freud'un tanımladığı
ancak sadece cinsel çatışmayla sınırlı kıl-
dığı iradesizlik gibi şekillenir. Araların-

daki fiziksel temasın sürekliliğini şekillendiren erken
anne-çocuk etkileşimi, çocuk bilincinin gelişimini be-
lirler. Tahminlere göre tarım ve kırsal kesimin oluşma-
ya başlaması anne-çocuk sürekliliğini sınırladığından
dolayı bu süreç bir değişikliğe uğramış olmalıdır.

Bir bebek annesiyle (veya babasıyla)

*Hayatta olmama
duygusu*

kurduğu fiziksel temastan koparılırsa,
korku ve teröre maruz kalır. Çaresiz bir
şekilde yalnız bırakıldığında ve fiziksel

temasa karşı duyduğu ihtiyaçları karşılanmadığında,
hayatta olmama duygusu tarafından tehdit edilir. Eğer
bir yetişkin, çocuğunun ihtiyacını empatik olanı bas-
tırmak zorunda olduğu için yanıtlayamazsa, o zaman
1954 doğumlu, Rus şair ve insan hakları aktivisti Irina
Ratuschinskaya'nın yedi yaşında bir çocukken yaşadığı
durum tekrarlanır:

*“Yetişkinlerin iki gruba ayrıldığı su götürmez bir
gerçektir. Bunlardan ilki, bir zamanlar kendileri de
küçük çocuklar olan annelerden doğan gerçek in-
sanlardan; diğer grup ise bir şekilde fabrikada üreti-
len ve kendileri bir zamanlar küçük olmadıkları için
çocuklarla iletişim kuramayanlardan oluşuyordu.”⁵*

Tarif ettiği şey, hayatta kalmak için bilişsele kon-
santre olması gereken empatinin bastırılması ve bilin-

cin başlangıcının aktarımıdır. Bir çocuk korku ve terörden kurtulmak için her şeyi yapmak zorundadır ve bu yalnızca gerçekten sevgisiz bir ilişkiyi (bu durumdaki çoğu ebeveyn kendisinin sevgi dolu olduğunu düşünür) tersine çevirmek için gereken düşünce formülleri ile yapılabilir. Bu tür durumlar suçluluk gelişimini tetikler, çünkü çocuk reddin nedenini kendisi olarak deneyimlerse, sadece doğru anahtarı bulduğunda bunu değiştirebileceğini hisseder. Gerçekliğin tersine çevrilişi otoriter yapılara bağımlılık yaratmakta, korku ve terörün üstesinden gelmek için gerekli olan üzüntünün işlenmesini engellemektedir.

Bilincin bu bilişsel gelişiminin sonucu, her şeyi kontrol etmek ve böylece her şeye sahip olmak olan, kadınlarda da görülen, bir maçoşluk yanılsamasıdır.

Mantell, Vietnam Savaşı'nda maço tavırları ve gaddarlıklarıyla nam salmış askeri özel ve seçkin bir birim olan Yeşil Bereliler hakkında yaptığı araştırmasında, bu birimdeki askerlerin annelerinden ve babalarından herhangi bir emniyet ve sıcaklık görmediğini ortaya koydu.⁶ Çocukluktan itibaren, sıcaklık ve memnuniyet için duydukları ihtiyaçlarını reddeden bir eğitime tabi kılındılar.

Bu bağlamda ilgi çekici olan, bir çocuğa ait doğal ihtiyaçların bu inkâr ve olumsuzlanmasının her zaman mutlak olmamasıdır. Bu nedenle kültürümüzde empati kurabilen ancak davranışları değişen derecelerle belirlenen çok sayıda insan vardır.

Örneğin, Milgram'ın itaat deneyindeki (1963) katılımcıların yaklaşık üçte biri, deneyin gaddarlığı ile karşılaştıklarında hayır der. Ancak, deneye devam eden deneklerin üçte ikisi farklı psikosomatik tepkiler

*Milgram'ın itaat
deneyinin (1963)
anlam ve yorumu*

gösterir. Yazışmalarından anladığımız kadarıyla Milgram, deneyi sürdürmeyi kabul eden kişilerin üçte ikisinin yarısının psikosomatik olarak baş ağrısı, uyku güçlüğü ve vücut ağrılarından şikâyetçi olduğunu; ayrıca başkalarına verdikleri acıya karşı empati duyduklarını fark etti. Bir duygu ortaklığı mevcuttu ancak kabul edilemezdi, çünkü içlerinde var olan itaatle çelişiyordu.

Bilinçlilikteki bu tür bir değişimin, erken çocuklukta yaşanan duygu ortaklığı derecesinin bir fonksiyonu olduğu Werner'in çalışmasıyla doğrulanmaktadır: Doğumdan itibaren güvenli fiziksel temas ve şefkatli bakıma sahip olan Chicago nüfusunun % 10'unu oluşturan kişiler ağır duygusal strese maruz kalmalarına rağmen, hiçbir zaman suçlu davranış geliştirmede ve kendi streslerine rağmen ihtiyaç duyan diğerlerine yardım etmeye hazırdı.⁷

İngiliz psikiyatrist Henry Dicks'in 1942'de 1000 Alman savaş esiri ile yaptığı araştırma, anne ve çocuğun ne sıklıkta fiziksel temasa geçtiğini, sevgi gördüklerini ve şefkatle dokunulduğunu ortaya koyar. Naziler ve yurtsever Almanlar olarak sınıflandırılan ve toplamın % 63'ünü oluşturan askerler, fiziksel şefkâtin tabu olduğu bir çocukluk yaşamışlardı. Siyasi olarak Nazi karşıtı olan askerlerin % 37'lik geri kalan kısmı ise hayatları boyunca böyle bir yasak ile hiç karşılaşmamışlardı.⁸ Erich Fromm (1989) ve Zimbarde (1983) de yaptıkları çalışmalarda Milgram (1963) ile benzer sonuçlara varmıştır.⁹

Acıyı ve kederi zayıflık olarak sınıflandıran, ama yine de bunları kendimizden uzaklaştırmak için uyuş-

turucu, alkol ve sekse ihtiyaç duyan bir kültürde yaşıyoruz. Korku ve terör, nüfusumuzun yaklaşık üçte ikisinin bilincini oluşturur ve bu nedenle Terrence Des Pres'in Nazi ölüm kampları hakkındaki raporunda (2008) belirttiği gibi, inkâr ve baskı yoluyla korku kaynaklarını ortadan kaldıran bir yatıştırma sistemi tarafından "bulaştırılır". İnkâr ve baskı, tehdide dayanma mekanizmalarıdır. Bu, Des Pres'in de açıkça ortaya koyduğu gibi, insanların "kaosu yaşanabilir hale getirmesini" ve "mitlerde ve inkârın diğer yardımcı araçlarında dayanak ve sığınak" bulmalarını mümkün kılar.¹⁰

İnsanlar efsanelere ve inkârın diğer yardımcı araçlarına ne zaman sığınır?

Finli psikiyatr Pirkko Turpeinen, "Yaratıcılık, Gençlik ve Psikoz"^(*) adlı kitabında, annesi öğrenimini Helsinki Üniversitesi'nde bitirmek istediğinden, yenidoğan bebeği için tensel ve tinsel olarak onun yanında olan bir babadan bahseder. Baba daha sonra, bu deneyimin ne kadar olağanüstü olduğunu ve bunun sadece çocuğunun çok iyi gelişmesinden kaynaklanmadığını, aynı zamanda empatiyi deneyimleme kabiliyetinin arttığını ve eşiyle olan sevgisinin derinleştiğini söylemiştir. Bu örnekle birlikte, dokunsallığın bir çocuk için nasıl güvenli bir bağ oluşturduğunu, ayrıca yetişkinlerin ilişkilerini nasıl genişlettiğini ve derinleştirdiğini de gözlemiş oluyoruz.

Turpeinen ayrıca, çocuklarıyla anneleri kadar yoğun vakit geçiren babaların, onlar kadar duyarlı olduklarını gösteren Danimarkalı çocuk psikiyatrisi Lene Lier'in çalışmasından da bahseder.

* Creativity, Youth, and Psychosis.

BİLİNÇ

Hebb'e göre bilinç, merkezi ve duyuşsal stimölasyon sekanslarını birleştirmenin karmaşıklığı ile tanımlanmalıdır.¹ Scheerer, soyutlama ile birlikte belirli bir uyarıcı durumun gerçekliğini aştığımızı ve nesneleri bireysel şeyler olarak değil de bir kategorinin temsilcileri olarak kavradığımızı söylemiştir.² Bu sayede kendimizi doğrudan dış veya iç deneyimlerden ayırabilir ve uyarıcı durumun bir bakış açısından diğerine geçerek olaya reflektif olarak bakabiliriz. Bu bilgiden yola çıkan Scheerer, sol hemisferik aktivitenin egemen olduğu belirleyici bir algı (daha doğrusu bir bilinç) özelliğine işaret eder. *Algıdan bilince*

Bu kopma, birey ağırlıklı olarak sağ yarım kürenin empatik modunda köklendiği için gerçekleşemezse, o zaman ortaya farklı bir tür bilinç çıkar. Bu fark, kişisel anlam algısını ve dolayısıyla bir insanın kendini çevreleyen dünyayla olan ilişkisini etkiler.

Bu sadece inme³ gibi kortikal fonksiyonların da müdahil olduğu durumlarda geçerli değildir. Aynı zamanda gelişim, soyut kategorilerdeki insanları düşünmek daha güçlü bir rol oynadığından, bireysel farklılıklara dikkat etmek yerine onları bulanıklaştırma ve birbirine karışma eğiliminde olan bir sosyalleşme sürecinin ege-

menliğinde olduğu aksi durumlarda da geçerliliğini korur. Bu tür bir evrim, algıyı bireysel varlıklardan uzağa, yani kategoriler yönüne doğru kaydırır. ABD’deki Afrika kökenli Amerikalı öğrencilerle birlikte çalışmak bu konuda faydalı olmaktadır. Bu öğrenciler, insanlar arasındaki empatik olarak deneyimlenen farklılıkları algılama yeteneklerini korurlar ve diğerlerini soyut nesneler, yani kategorileri temsilcileri olarak görmezler. Bu nedenledir ki, bu tür soyutlamalar üzerine kurulmuş olan kolej giriş sınavlarını geçemezler.⁴

Neandertallerde daha uzun süren bir olgunlaşma süreci olasılığı ve dolayısıyla daha güvenli bir duygusal temele sahip gelişmeye dayandırılan hipoteze göre, Neandertallerin bilincinin, sağ yarım kürenin egemenliğine yol açan empati kabiliyetlerine dayandığı görülmektedir. Bu da, değişen bir çevrenin baskılarına Cro-Magnon insanlarından farklı tepki verdikleri anlamına gelir. Bruce Bower⁵ ilginç bir şekilde, Steven Mithen’in “Aklın Tarih Öncesi”ne dayandırdığı Neandertal bilinci hakkındaki makalesinde, Neandertallerin manipüle edilebilir nesnelere ve insanlara yönelik farklı bir düşünce tarzına sahip olduğunu savunur.⁶ Bu kategorileri karışımı sayesinde, Homo Sapiens, insanı manipüle edilebilir bir nesne olarak algılayabilirdi. Bu sadece insanlar hakkındaki soyut düşünme biçimimizi yansıtmaz, aynı zamanda ırkçı tutumların biçimlenmesi için önem teşvik eden mitleri oluşturan şeylere de yol açar. Yine aynı zamanda bizlerin bu konudaki görüşünü de destekler niteliktedir; yani Neandertallerin geçirdikleri daha uzun hamilelik nedeniyle beyin sağ yarım kü-

*Neandertallerin
nesnelere ve
insanlara karşı
farklı bir
tutumu vardı.*

relerinin baskın taraf olduğunu ve bu nedenle yaşam boyunca soyuttan ziyade empatik olduklarını savunur.

Cro-Magnon insanlar ve Neandertaller arasında şiddetli çatışmalar olduğuna dair elimizde bir kanıt yoktur; fakat bununla birlikte, Neandertallerin zamanla barınılması zor olan alanlara çekildiği görülebilir. Bunun bir geri çekilme ya da kaçış olduğu sonucuna varılmış olsa da, mevcut konumu savunma da bu görüşe bir alternatif olarak düşünülebilir. Bununla birlikte böyle bir yorum, gerçekte olanlardan ziyade, bize özgün olan düşünme tarzını yansıtmaktadır. DeVore ve Konner ise !Kunglar üzerine yaptıkları çalışmaları alternatif bir yorum sunar: Serbest dolaşan bir popülasyon, maddi mülklerle diğerlerinden farklı bir ilişki içinde olduğu için yaptıkları bölge savunması da anlamsızdır. Pek çok hayvan türü de, Ardrey'in teritorial zorunluluk hipotezinde öne sürdüğü bölgesel davranışları⁷ göstermez.⁸ !Kung'un bireyleri ve grupları ikametlerini kolayca değiştirirler. Dolayısıyla, herhangi bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda, daha büyük bir çatışmayı önlemek için yolları ayırmak onlar için bir sorun teşkil etmez. DeVore ve Konner bu bilgiyi kullanarak "bölünme... yoluyla uyuşmazlık çözümünün, toplumsal kontrol mekanizmalarını kontrol etmeden düzenin nasıl korunabileceği" hakkında bir açıklama sağlanabileceğini belirtir.⁹

İnsanlardaki dokuz aylık doğum süresi, bağlanma süresinin ilk üç ayında güvenlikte bir bozukluk olasılığına neden olur. Bağlanma süreci bebeğin yaşamının ilk üç ayındaki riski nasıl telafi edebilir? !Kunglar, çocuklarının ihtiyaçları için gerektirdiğinden daha fazla duyarlılık geliştirmiş bir ebeveyn portresi çizen tek ka-

vim değildir. T. C. Schneirla, bu kadar güvenli koşullar altında gelişmenin, teşvik kaynaklarından çekilimi değil, aksine onlara yaklaşımı desteklediğini vurgulamaktadır.¹⁰ Yaklaşım, empati süreçlerinin dünya algısını organize etme olasılığını artırırken, geri çekilme sosyal etkileşimlerin daralmasına neden olur ve böylece bilinci sol yarım küreye kaydırır.

Böyle bir geri çekilme, zaman geçtikçe, çocuğun canlılığını başarı, rekabet, iyelik ve güç kullanma ih-

*Sevginin, empatik
algıların ve
duygudaşlık
ifadesi anlamına
gelen yaşam
kaybedilir.*

tiyacı ile eşleştiren bir sosyalleşme süreci sayesinde güçlenir ve sonrasında bir canlılık mücadelesinin ifadesi haline gelir. Sevginin, empatik algıların ve duygudaşlık ifadesi anlamına gelen yaşam ise kaybedilir. Emniyet arayışı, ebeveynlerin ve diğer otoritelerin

beklentilerini karşılamaya dayandığından, bu duyguların yerini başarısızlık ve güçsüzlükten kaynaklanan gizlenmiş bir korku alır. Böylece kültürlerimizdeki insanlar statü ve sosyal pozisyonlara indirgenmiş olur ve bizlerden bunu ilerleme kanıtı olarak kabullenmemiz beklenir. Bilincimize tanımlanamayan gizlenmiş bir çaresizlik hakim olduğu için, gerçek tarihimizin ve gerçekliğimizin algılanması imkânsız hale gelir. Bu, çaresizliğin tanınmaması bir zayıflık, yani bir ayıp, olarak kabul görmesinden kaynaklanır. Bilincimizin yaptığı bu ayırım, empatik tecrübeyi reddeden bireycilik adına desteklenir. Sonuç, halkın talep ettiği şeyi onlara vererek rol yapmaya benzeyen bir davranıştır. Bu, büyüme, ihtişam ve kârın soyut formüllerini tek gerçeklik olarak algılamak için güç ve kâr ideolojisini birleştirmek demektir. Egonun bu soyut dışsallarla tanımlanması,

bir şeylere sahip olma ile bir birey olma hissini eşitleyen bir davranışa yol açar. Bu gerçeklik olarak görünen hayali bir var olmadır. Bu sayede kendinizi ve dünyayı elinde tutma varsanısına sahip olursunuz. Bununla birlikte kişi, diğerlerini ve çevresini boyun eğdirdiği bir güç uyguladığı için, bu durum gerçek olarak algılanır. Öyle bir gerçektir ki, medeniyetlerimizin tarihinde daimi yıkıcı ve şiddetli savaflara yol açar. Güvende hissetmek için diğerlerine hükmetmek,

onları yenmek ve bazen de öldürmek zorundasınızdır. Kasım 2013 tarihli “Yeni Zürih Gazetesi”nde belirtildiği gibi: “Başka bir seçeneğimiz yok:

Güç ve egemenlik ideolojisinin birleşmesi nasıl gerçekleşir?

Çocukluktan itibaren bir ömür boyu başkalarıyla rekabet etmeliyiz. Beceri ve yeterli olmak başka, zafer ise başka bir şeydir.” Bu bilincin gerçek dışılığı, inkâr edilmesi gereken bilinçaltı çaresizliği gizler çünkü kazanan zihniyet, sorumluluk ve duygudaşlığın kaybına sebep olan bir kahramanlık üzerine kuruludur. Fakat soyutlama ile daraltılmış bir görüş yapılandırmanın tüm içeriğini asla göremeyeceği için, gerçeklik görülemeyen gerçek dışılığa dönüşür.

Bu nedenle, esas olan bilişsel ve soyut düşüncenin aşırı derecede değerlendirilmesi yoluyla empatik algının uzaklaştırılmasıdır. Bu süreci, yani kültürümüzde bilişsellik tarafından belirlendiğimiz, aklı soyut düşünce ile karıştırdığımız ve bu nedenle de asıl durumun farkına varmamızın neredeyse imkânsız olduğunu, Jean-Jacques Rousseau 18. yüzyılda şu sözlerle net bir şekilde teşhis ve formüle etmiştir: “*Bıçak bir ağacın özüne nüfuz ederken, ruh doğaya yayılır.*”¹¹

EMPATİNİN DUYGULARI

Çinli filozof Konfüçyüs (M.Ö 551-479) “düşünmeden öğrenmeyi” yararsız olarak görüyordu.¹ Aynı zamanda sevginin gerekli olduğunu ve “büyük bir kalbe sahip olmadan” öğrenmenin ise kişiyi insanlıktan uzaklaştırdığını söylerdi. “Soylu bir adam” dar görüşlü olamazdı, bu nedenle Konfüçyüs insan empatisini, uygun terimler ve imgelere başvurmadan, sezgisel olarak tanımladı. Aynı zamanda, Weltfish’in Amerikan Pavniler’i anlattığı “Kayıp Evren”de de tarif ettiği gibi, yasaların uygulanmasından vazgeçen ideal bir toplumu savundu. Aynı zamanda bundan empatinin mutlaka akıl ile bir ilişki içine olması gerektiği sonucuna vardı. Günümüzde akıl kavramı genellikle, duygusalın ve dolayısıyla empatinin reddedilmesini içermektedir. Empati olmadan akıl, yalnızca soyut düşünceye tekabül eder ve bizi gerçeklik algısından ayırır.

*Konfüçyüs,
insanın empatik
tarafını sezgisel
olarak tanımladı.*

Konfüçyüs’ün öğretilerini geliştiren ve bizzat kendisi de Çinli olan filozof Menzius, MÖ 370-290 yılları arasında yaşadı. Rousseau gibi insan iyiliğine ve etik çekirdeğine olan inancı Konfüçyüs’den daha fazlaydı. Bu sayede kârın, insanlık ve adalet üzerindeki kısıtla-

yıcı rolünü oldukça iyi kavrayabildi. Asil insanın özü olarak kalpten bahsettiği zaman esasen kişinin şefkâtini

*“Herkesin, başkalarının acılarının göremediği bir kalbi vardır.”
(Menzius)*

kastediyordu. “Herkesin başkalarının ıstıraplarını göremeyeceği bir kalbi vardır.”² sözü onun başkalarının ıstırabına olan derin şefkât ve merhamet anlayışını özetler. Bu, çağımızda ayna nöronların keşfi ile doğrulanan bilginin onun tarafından çok erken farkedilmesidir.³

Benzer prensiplerin bugünkü İran ve Afganistan’daki Zerdüştlar tarafından devam ettirilmesi büyüleyicidir.⁴

Zerdüştlar, özel mülkiyeti, hayatı kıskançlıkla reddeden ve Tanrı’nın yarattığı uyumu yok eden bir ideoloji olarak görmüşlerdir.

M.Ö. 6. yüzyılda bu grupların temel ilkesi, dünyanın iyi olduğuna dair inançtı. Mülkiyet ortak bir şeydi. Özel mülkiyeti, Tanrı’nın yarattığının harmonisini yaşam kıskançlığının soğukluğuyla tahrip eden bir ideoloji olarak gördüler. Dil farklı olsa da, burada da esas mesele yine empatik algılardır.

Hazreti İsa’nın öğretisi kalbin öğretisiydi. İnsanların kendileri için sorumluluk almalarını istedi. Umudu uyandırdı ve içsel empatik duyguların farkındalığını arttırdı. Buna karşı, ölümünden sonra Hristiyanlık’a olan geçişler soyut ahlaki ilkelere boyun eğmeyi amaçlıyordu.⁵ Bu, ahlaki ilkelerin soyut düşünceye dayanacağına dair tutumu ve anlayışı güçlendirdi. Duyguların dünyası güvenilmez olarak damgalanarak reddedildi. Bu yüzden Descartes’ın fikri, insanların çocukluklarıyla olan ilişkilerini koparmayı ve unutmayı öğrenmeleri gerektiğine dayanır. Bu nedenle, bilim dalları, yalnızca çocukluğun acısını ve ıstırabını inkâr etmeyen, aynı zamanda duygusal de-

neyimlere de yer bırakmayan ayrıştırıcı bir bilinç geliştirdi.

Königsbergli filozof ve yazar Johann Georg Hamann (1730-1788), onu “zamanının en parlak beyni” olarak nitelendiren Herder, Goethe ve daha nicelerinin öğretmeniydi.⁶ Onun için kalbin sesi, mantıklı kararlar almak için çok önemliydi. Ayrıca, Kant’ın “Arı Usun Eleştirisi”ndeki radikal soyutlamasını da eleştirdi (1784). Entelektüel soğukluğa ve aklın abartılmasına karşı uyaran tutkulu bir düşünürdü.

*Kant’ın aklı
Hamann’ın
kalbinin sesine
karşı*

Cambridge filozofu Henry Sidgwick bile (1838-1900) mantığın rasyonel ahlâkın temeli olmadığını kabul etti. Bununla birlikte, ahlâkın empati ile ilgisi olmadığı konusunda ısrar eden Peter Singer gibi bilim insanları hâlâ vardır.⁷ Onun için fedakârlık düşünmeye dayanır. Auschwitz gardiyanlarının bazılarının bu işi kabul etmelerinin ahlaklı davranmalarının sonucu olduğu, “aksi halde daha acımasız gardiyanların onların yerini alacağı” şeklinde formüle edilen mantıksal sonuca ulaşmasının nedeni de burada yatar. Duygusal dünya gerçeğinde böyle bir gardiyanlık işini kabul etmenin, başlı başına vahşeti, sadizmi ve hor görmeyi işaret ettiğini düşünmenin sonuçlarını reddetmiş oluruz. Bu, duygusal bir dünyayı ortadan kaldırır ve gerçek olmayan bir “gerçeklik” yaratır. Daha da kötüsü, insanlar azaltılmış gerçekliği tek realite olarak deneyimlediklerinden, bu herhangi bir farkındalık olmadan gerçekleşir ki, bu da bu çılgınlığa bilğimiz olmadan maruz kaldığımız anlamına gelir.

*Ahlakın empati ile
hiçbir ilgisi
yoktur.*

Benlik kaybı, insanların gerçekten ihtiyaç duydukları değil, bir endüstrinin tüketim ihtiyaçlarını karşılayan ihtiyaçlar tarafından manipüle edilmelerine neden olur. Amartya Sen işte bu nedenle, dünyamızdaki doyumsuzluğun kabullenme, umutsuz isyanının uyum ve ıstırapın ise mutlu bir dayanıklılık ile yer değiştirmesi hakkında yazabilir.

Böylece, finansal araçların ve kanunların, devlet kararlarını ve tüm nüfusun kaderini belirleyen bir pazar ideolojisini mümkün kıldığı bir dünya ortaya çıkmaktadır. Burada genel refah gibi ihtiyaçlara yer bırakılmadığı gibi aynı zamanda dünyamızın empatik kısmını da kapsar. Bir ekonomi, fiili üretim süreçleriyle ilgisi olmayan finansal işlemlere indirgendığı anda, soyutlamalara dayanmaya ve gerçeklikle olan tüm bağlantılarını yitirmeye başlar. Bu noktada Steve Fraser'dan bir alıntı yapmak istiyorum; onun Amerika için tanımladığı ve yukarıda bahsi geçen finansal manevralarla gerçeklik ilişkisinin azaltılması durumu aslında tüm dünya çapında geçerlidir.

*Halihazırda
mevcut olan
piyasa ideolojisi
herhangi bir
empati olmadığı
zaman artış
gösterir.*

“Amerikan kapitalizmi 1980’li yıllarda, üretim ekonomisinden finansal ekonomiye dönüşerek kendisini tüketmeye başladı. Bireysel işletmeler ve tüm ortaklıklar ya ucuz bir şekilde satıldı ya da büyük ölçüde azaltıldı. Elde edilen gelirler, serbest yatırım fonlarına, özel sermaye şirketlerine veya doğrudan ucuz işgücü ve az düzenlemeye sahip olan deniz aşırı bölgelere gitti. Sendikaların organize ettikleri maaşlar, sendikaların kendileri gibi ortadan kaybol-

du; devletin geliri düştü, kamu hizmetleri azaldı ve altyapı bozulmaya başladı. Ortalama gelir, ev sahipliği, sağlık ve eğitim hizmetleri seviyesi... kısacası her şey çöktü. ABD, ortak servetin olduğu hemen hemen her sektörde, neredeyse diğer tüm gelişmiş ulusların altına düştü.”⁸

Fraser kendine, bu felaketin faillerinin nasıl cezasız kalabildiğini, ekonomik eşitsizlik ve kurumsal üstünlüğe karşı neden bu kadar az direnç olduğunu sorar. Kanımca cevabı, bu gerçek dışılığın genel olarak gerçeklik olarak kabul edilmesinde ve dolayısıyla yine empatik ilişkilerin kaybında aramalıyız.

Tüm bu çılgınlık, “serbest piyasa” kâra derin bir inançla bağlandığı için ortaya çıkmaktadır. Hem “serbest piyasa” hem de “kâr inancı”, genel durumumuza dair empatik algılarımızın gerçekliği ile tutarlı olmayan soyutlamalardır. Bunlar, tanımladığım gibi insanların refahını göz ardı eden algıdaki azalmaya dayanır. Bu azalma, algıyı kategorilere indirgeyen, bireysel olarak insanları ve onların varlıklarını korumayan sağdan sol beyin yarım küresine geçişin bir işlevidir. Acı ve ıstırap aleminin tamamını olumsuz etkileyen, işte bu azalımdır.

—

CANLI ORGANİZMANIN ALGISI OLARAK ACI

Bu inkârın sonucunda, insanlığın ve yaşamın devamlılığını tehdit eden ve gittikçe deliliğe yaklaşan gerçekliğin çarpıtılması ortaya çıkar. Bu delilik şizofren olarak adlandırılardan farklıdır. Bunlar, bilincimizin sosyal olarak düzenlenmiş bölünmesine HAYIR der, çünkü başarılı “gerçekçiler” bu bölünmeyi “daha büyük ve daha güçlü olmak” adı altında tek normallik olarak kabul eder.

Ancak bu realite, kendi neden olduğu sonuçları reddetmekle ilgilidir. Kaldı ki bu sonuçlar da insanlığın ve dünyadaki tüm varlıkların maruz

kaldığı ıstıraba dayanır. İklim değişikliği ve yiyeceklerimizin azalması, içme suyunun kaynakların hidrolik kırma tarafından kirletilmesi, yağmur ormanlarındaki ağaçların kesilmesi... gibi ona eşlik eden sorunlar, hepsi hayatı nasıl etkilediğine ba-

kılmaksızın sadece kâr sağlamak içindir. Maryland Üniversitesi’nden Safa Motesharrei ve çevresindeki matematikçilerin ortaya koyduğu gibi, doğal kaynakların sömürülmesi ve servetin eşitsiz bir şekilde dağıtılması,

Doğal kaynakların sömürülmesi ve servetin eşitsiz dağılımı, medeniyetin tamamen çökmesine yol açacaktır.

tüm bu teknolojik ilerleme ve sınırsız yeniliğe rağmen, medeniyetin tamamen çökmesine yol açacaktır.¹

Bu, “Ekonomik Büyümenin Sınırları” (The Limits of Growth-Meadows)(*) yazarlarının daha 1972 yılında anlattığı şeydir.² Çevrebilimciler uzun süredir, Batı dünyasındaki insanların doğanın bir yılda üretebildiğinden 1,5 kat daha fazla kaynak kullandıkları konusunda uyarıda bulunuyor. Fakat ne elitler ne de ortalama vatandaşların çoğu bu konuyu dikkate almaz, çünkü keder ve acı ile ilişkisi olan her konu kötülük olarak görülüp baştan savılır. Realitenin savsaklanması, bu tartışmanın algımızdaki bir kusurdan ziyade bir düşünce farklılığı olarak görülmesi tarafından gizlenmiştir. Gerçek inkâr edildiğinde, onun sonucu olan delilik de bilinmeyen olarak kalır.

Bu delilik, daha önce vurgulandığı gibi, acı ve ıstırapın ihmaline dayanmaktadır. Bu, ahlaki formüller adına katli ve öldürmeyi çekici kılan; onu meşru bir ilerleme olarak gösterip savunan ve bu sayede de demokrasiyi yaydıklarını iddia eden askerlerin eylemlerinde gözlemlenebilir.

Bu, Nazilerin ve Japonların İkinci Dünya Savaşı sırasında, düşmanları aşağılık insanlar olarak sınıf-

Acı asla soyut değildir. Bununla birlikte, hâlâ varlığını korumasına rağmen, inkâr edilmektedir.

landıran bir ideoloji kimliği altında yaptıklarından çok da farklı değildir. Aralarındaki fark, demokratik toplumlardaki birçok insanın ıstırap ve acı çekme konusundaki farkındalıklarıyla olan bağlantılarını sürdürmesinde ya-

* “Görünmeyen Üniversite” olarak anılan Roma Kulübü, Potomac Topluluğu ve Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (M.I.T) ortaklığında bir araya gelen 100 bilim insanının hazırladıkları projenin sonuç bildirgesi olan bir rapor. (1972)

tar. Sonuç olarak ortaya, öldürme ile onu yurtsever bir şekilde yüceltme arasındaki iç dengesizliği bilinçli bir şekilde birbirine entegre edemeyen gazilerin muzdarip oldukları travma sonrası stres vakaları çıkar.

Amerikan Gazileri İdaresi (Der Psychotherapeut der Amerikanischen Veterans Administration) psiko-terapisti E. Eng, Vietnam gazilerinin sahip oldukları acılarla başa çıkamadıklarının farkına vardı, çünkü bu kişiler, savaşı ahlaki açıdan haklı olarak sunan savaş propagandası yüzünden evvelce acıyı inkâr etmişlerdi.³ Öldürmenin neden olduğu acıyı hissetmeye izin vermek, bu askerlerde bir sadakat çatışmasına yol açacaktı, ve bu da savaşın politik ve ahlaki gerekçelerine aykırı bir durumdu.

Bu tabii ki tüm bu savaşlar için geçerlidir. Bu nedenle, Afganistan ve Irak Savaşları'nın pek çok gazisi, eve döndükten sonra korkunç ilişki sorunları geliştirdi. Clint Eastwood'un oynadığı "American Sniper" filmi, Irak'ta öldürme hakkı taşıyan Amerikalı bir keskin nişancı olan Chris Kyle hakkındadır. Otobiyografisinde de şöyle yazar: "Vurduğum herkes kötüydü. Her bir atış için haklı sebeplerim vardı. Hepsini ölmeyi hak etmişti."⁴ Birkaç yıl sonra evine döndüğünde yine de kendini derin bir krizin içine düşmüş halde bulur. Bir psikiyatr, kendisine hiç yapmamış olmayı dilediği şeyleri yapıp yapmadığını sorduğunda: "Hayır, öyle biri değilim. Bu konuda endişelenmiyorum. Tanrıyla tanışmaya ve yaptığım her atış için cevap vermeye hazırım", şeklinde cevap vermiştir. Güvenlik arayışı, şefkât kaybına ve dolayısıyla da kişinin kendi

Chris Kyle, Irak'taki Amerikan keskin nişancısı mı öldürme acısını kabullenmekteki yetersizlik mi?

ve diğlerlerinin acısına dair duyduğı algının kaybolmasına yol açar.

Kenneth Clark, 1980’de Amerikan Psikologlar Birliğı Başkanlığı seçiminde yaptığı konuşmada empati konusunun araştırmalardaki eksikliğinden bahseder. Kelimenin kendisi dahi kişiler arası ilişkiler konusundaki çalışmalarda kullanılmıyordu.

Sol yarım küre ve onun soyut süreçler üzerindeki vurgusu birçok insanı tamamen tanımlama konusunda yeterli olmaktadır. Chris Kyle için de kötülerin soyutlanması, konu küçük bir çocuğa ateş etmesi olduğunda bile, davranışı için belirleyiciydi. Yaşamları empati tarafından belirlenen insanların Gettysburg, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında dahi öldürmemeleri bugün hâlâ etkileyciliğini korumaktadır.

SONUÇ

Bilincimizin düşüncesinin çarpıklığı, mantığımızın ve bilimsel başarılarımızın bizi getirdiği noktaya ulaştığımızda ve bu sebeple de kendimizi güvende hissettiğimizde gözlemlenebilir. Ancak Ortega y Gasset, “Temel risk hissi insan olmanın özüdür,” diye *“Temel risk hissi insan olmanın özüdür.”* yazar. Temel yaşam duygusunu ve yine onun için gerekli olan temel duyguyu kaybettik: “Hayat, özünü oluşturan radikal güvensizliğe verilen insan tepkisidir. Bu nedenle kişi, aşırı görünen bir güvenlikle çevrelendiğinde, bu durum onun için son derece düşündürücü olur. Güvende olma bilinci hayatı öldürür”.¹

Medeniyetimiz inanç ve ikna sistemlerinden oluşur; yalnızca güç ve mülk emniyet sağladığı için onlarla eşdeğer tutulur. Ancak, biri için başarı diğeri için daimi başarısızlık anlamına geldiğinden dolayı, bir kabus hayatımızı damgalar: “Kültürümüzde başarılı olabilmek için başarısızlığın hayalini kurmayı öğrenmek gerekir.”² Sonuç sürekli başarısızlık, yetersizlik ve kırılabilirlik korkusudur. Ancak, herhangi bir şekilde kabul görmek istiyorsak öncelikle bu duygunun yadsınması gerekir. Eğer onay almak istiyorsak güçlü ve güvenli görünmek zorundayız. Ve böylece Kierkegaard’in³ de

söylediği gibi kendimizi tamamen onay ihtiyacının büyü-
yüsü altında olan varlıklara dönüştürmek için bir baş-
kalaşımdan geçeriz.

İnsan evrimi sadece arkeolojik bulgular ışığında an-
laşılamaz. Anne ve çocuk arasındaki canlı etkileşimler
hakkındaki bilgilerimizi de evrimin

*Türümüz ancak
bu sayede hayatta
kalabilir.*

önemli bir unsur olarak görmeliyiz.

Bağlanma davranışının oluşumu in-
san bilincinin gelişiminde temel bir

rol oynar. Ancak empatinin insanlık

tarihimiz için olan önemini anladığımız zaman, anne
ve çocuk arasındaki bağı teşvik eden her şeyi yapabili-
riz. Yalnızca erken bağlanma deneyimleri ile gerçeklik
kaybı arasındaki bağlantı kabul edilirse demokratik
duruma yönelik tehditlerle mücadele edilebilir.

Geçmişimizi anlamak, enkarnasyonumuza ve insan-
lık dışı durumumuza katkıda bulunmuş olan ve hâlâ
katkıda bulunmaya devam eden tüm faktörlerin daha
net bir şekilde anlaşılmasını gerektirir. İnsan şefkât ve
nezaketini teşvik eden her bir şey yalnızca gerçeklik
kaybını azaltmakla kalmayacak, aynı zamanda de-
mokrasiyi de güçlendirecektir. Türümüz ancak bu sa-
yede hayatta kalabilir.

NOTLAR

Kitap Hakkında

1 Zit. nach Diamond (1976), S. 59.

Empati Neden Bu Kadar Önemli Bir Role Sahiptir?

¹ Goren-Inbar et al. (2000), Pennisi (2001), Gibbons (2002 a), Balter (2002).

² Klein & Blake (2002).

³ Bickerton (2002).

⁴ Gibbons (2001).

⁵ Bar-Yosef (2001).

⁶ Kun and Arizona, Gibbons'dan alıntılandı (2001).

⁷ Diamond (1974).

⁸ Diamond (1974), S. 126.

⁹ Renggli (1974).

¹⁰ Sampson (1981).

¹¹ Azevedo (2002).

¹² Kuhn (1962).

¹³ DeVore & Konner (1974).

Mülkiyetin Rolü

¹ Radin (1953).

² Krutch (1953).

³ DeVore & Konner (1974), S. 123.

⁴ DeVore & Konner (1974), S. 122.

⁵ Gibbons (2002 b).

⁶ Joseph (1992), van Lancker (1991).

⁷ van Schaik et al. (2003).

⁸ Harlow (1962), Harlow & Harlow (1969).

Bağlanma ve İşbirliği

¹ Bowlby (1969).

² Hopkins (2008).

³ Crawford (1937), Nissen & Crawford (1936).

⁴ Marcuse und Fromm (1955).

⁵ Marx (1951).

⁶ Portmann (1944), Bostock (1958), Kovács (1960), Montagu (1981).

⁷ Portmann (1944).

⁸ Montagu (1981).

- ⁹ van Lancker (1991), Rafael (1971).
- ¹⁰ Blaffer-Hrdy (2000).
- ¹¹ Young (1971).
- ¹² Galt (1940).
- ¹³ Schneirla (1946).
- ¹⁴ Crawford (1937), Nissen & Crawford (1936).
- ¹⁵ Schneirla (1946).
- ¹⁶ Collias (1944), Maslow (1940).
- ¹⁷ Schneirla (1946).
- ¹⁸ Bühler (1931).

Empati

- ¹ Clark (1980).
- ² Holowka & Petitto (2002), Bekkering (2002), van Lancker (1991), Shapiro et al. (1997), Wittling (1997), Joseph (1992), Henry (1997)
- ³ Sampson (1981).
- ⁴ MacLean (1967).
- ⁵ Bekkering (2002).
- ⁶ Ghazanfar & Logothetis (2003), Langfor et al. (2006).
- ⁷ Gibbons (2002b).
- ⁸ Lipps (1914).
- ⁹ Morgan (1974), Margalit (2003).
- ¹⁰ Stuart (2000).

Beynin Sağ ve Sol Yarım Küreleri

- ¹ Gibbons (2002 b).
- ² Reeves & Carville (1938); Jaynes (1976), S. 125; Saul & Sperry (1968).
- ³ Wittelson (1976), Harshman & Remington (1975).
- ⁴ Gruen (1962).
- ⁵ Gruen (1988).
- ⁶ Gilligan (1982).
- ⁷ Metropolitan Museum of Art (2003).
- ⁸ Baines & Lamberg-Karlovsky (2003).
- ⁹ Potts (2003).
- ¹⁰ Siehe auch Gruen (2002, 2003), de la Boétie (1992).
- ¹¹ de Waal (2000).
- ¹² Solis et al. (2001), BBC (2002).
- ¹³ Jaynes (1976).
- ¹⁴ Weltfish (1965).
- ¹⁵ Brückner (1976).
- ¹⁶ Gruen (2002).

Neandartel İnsan

- ¹ Ponce de León & Zollikofer (2002).

- ² Hayden (1993), Klein (2003), Trinkaus (1990), Pääabo (2014).
- ³ Holden (2003).
- ⁴ Lorenz (1966).
- ⁵ Schneirla (1966).
- ⁶ Leacock (1981).

Agresiflik

- ¹ de Waal (2000).
- ² Gruen (1987, 1999).
- ³ Greenacre (1971).
- ⁴ Parens (1979, 1989).
- ⁵ Gruen (1980).
- ⁶ Devore & Konner (1974).
- ⁷ de Waal (1998).
- ⁸ Ponce de León & Zollikofer (2002), S. 73.

Hamilelik ve Güvenlik

- ¹ Tompkins & Trinkaus (1987).
- ² Trinkaus (1984, 1990), Trinkaus & Tompkins (1990).
- ³ Diamond (1992).
- ⁴ Portmann (1944), Montagu (1981).
- ⁵ Kovács (1960).
- ⁶ Bostock (1958).
- ⁷ Montagu (1961).
- ⁸ Bkz. Nissen et al. (1951), Gruen & Prekop (1986).
- ⁹ Siehe Jung über die Pueblo-Indianer.
- ¹⁰ Klein (2003).
- ¹¹ Balter 2002
- ¹² Bickerton (2002).
- ¹³ Henschilwood et al. (2002).
- ¹⁴ Gottlieb (1992).

Empati, Güvenlik ve İtaat

- ¹ Gould (1987), Hayes (1990), Wolley (1961).
- ² Wolley (1961), S. 311.
- ³ Milgram (1963, 1974).
- ⁴ deMause (1974).
- ⁵ James (1905).
- ⁶ Bickerton (2002), Gibbons (2001).
- ⁷ Welch et al. (2004).
- ⁸ Strohm (2003).
- ⁹ Jaynes (1976).
- ¹⁰ Lynd (1958).
- ¹¹ New York Times (1971).
- ¹² Leacock (1981).

Dil ve Kimlik

- ¹ Hoijer (1954).
- ² Holden (2004).
- ³ Carroll (1956).
- ⁴ Holowka & Petito (2002).
- ⁵ Lewis et al. (2000).
- ⁶ Silk et al. (2003).
- ⁷ Welch (2001, 2002, 2004)

Bilinç Sahibi Olmak Algıdan Daha Fazlasıdır

- ¹ Arsuaga (2003).
- ² Siirala (1964).
- ³ Weltfish (1965).
- ⁴ Harlow & Harlow (1969).
- ⁵ Gruen (1974/75).

Stres, Korku, Bakım ve Bilinç

- ¹ Berlyne (1966).
- ² Welch (2001).
- ³ Mithen (1999).
- ⁴ Kroeber (1962).
- ⁵ Schneirla (1959).
- ⁶ Kroeber (1962), S. 31 – 97.
- ⁷ Morbus-Bechterew Journal (2012).
- ⁸ Weltfish (1965).
- ⁹ Ebenda., S. 59.
- ¹⁰ Ebenda, S. 5 f.
- ¹¹ Leacock (1981).
- ¹² Gruen (2000, 2003).

Hamilelik, Güvenlik ve İnsanların Evrimi

- ¹ Jaynes (1976).
- ² Ebenda, S. 72.
- ³ Ebenda, S. 75.
- ⁴ Ebenda, S. 80.
- ⁵ Ebenda.
- ⁶ Eisenberger et al. (2003).
- ⁷ Panksepp (2003).
- ⁸ Weltfish (1965), S. 8.
- ⁹ Jung (1963).
- ¹⁰ Ebenda, S. 247.
- ¹¹ Pennisi (2014).

Çocukların İhtiyacı ile Empatik ve Bilişsel Öğrenme

- ¹ Heller (2014).
- ² Heller (2014).

- ³ Juul ve Høeg (2014).
- ⁴ NZZ (04. 11. 2013).
- ⁵ Ratuschinskaja (1991).
- ⁶ Mantell (1979).
- ⁷ Werner (1989).
- ⁸ Dicks (1950).
- ⁹ Fromm (1989), Zimberde (1983), Milgram (1963).
- ¹⁰ Des Pres (1976; dt. 2008).
- ¹¹ Turpeinen (2004).

Bilinç

- ¹ Hebb (1949).
- ² Scheerer (1940).
- ³ Ullmann et al. (1960).
- ⁴ Hacker (1989).
- ⁵ Bower (2004).
- ⁶ Mithen (1999).
- ⁷ Tobach et al. (1968).
- ⁸ Ardrey (1966).
- ⁹ Devore & Konner (1974).
- ¹⁰ Schneirla (1965).
- ¹¹ Rousseau (1750).

Empatinin Duyguları

- ¹ Leuprecht (2015).
- ² Jäger (2010).
- ³ Rizzolatti, Giacomo, Sinigaglia, Corrado (2008).
- ⁴ Crone (2013).
- ⁵ Pagels (1981).
- ⁶ Hove (2013).
- ⁷ Singer (2014).
- ⁸ Fraser (2015).

Canlı Organizma Algısı Olarak Acı

- ¹ Läubli (19. 03. 2014).
- ² Meadows ve Meadows (1972).
- ³ Eng (1988).
- ⁴ Kyle (2013).

Sonuç

- ¹ Ortega y Gasset (1969).
- ² Henry (1963).
- ³ Kierkegaard (1941).

KAYNAKÇA

- ARDREY, R. (1966): *The Territorial Imperative*. New York: Atheneum.
- ARSUAGA, J. L. (2003): Auf der Suche nach den Ursprüngen des menschlichen Bewusstseins. Hamburg: Europa Verlag.
- AZEVEDO, I. (2002): *Being Human*. Science 297, 194.
- BAINES, J. ve LAMBERG-KARLOVSKY, C. (2003): Culture through Objects. In: Potts, T. F. et al. (Hrsg.): *Ancient Near Eastern Studies in Honour of P. R. S. Moorey*. Oxford: Griffith Institute, 27 – 75.
- BALTER, M. (2002): What Made Humans Modern? Science 295, 1219 – 1225.
- BAR-YOSEF, O. (2001): Science, S. 1726, GIBBONS'dan alıntı yapıldı (2001).
- BBC (2002): The Lost Pyramids of Caral. Channel 2, 9 PM, 31. Januar.
- BEKKERING, H. (2002): Kinder imitieren mit Köpfchen. Max Planck Forschung 2, 7 – 8.
- BERLYNE, D. E. (1966): Curiosity and Exploration. Science 153.
- BICKERTON, D. (2002): A Bare-Bones Account of Human Evolution. American Scientist 90, 466 – 468.
- BLAFFER-HRDY, S. (2000): Mutter Natur: Die weibliche Seite der Evolution, Berlin: Berlin Verlag.
- BOÉTIE, E. DE LA (1992): Von der freiwilligen Knechtschaft. Hamburg: Europäische Verlagsanstalt; in English: *Slaves by Choice*. Egham: Runnymede (1988); Originalausgabe: *Discours de la servitude volontaire* (1562).
- BOSTOCK, J. (1958): Exterior Gestation, Primitive Sleep, Enuresis and Athma: Study in Aetiology. Medical Journal of Australia 2, 149 – 153, 185 – 188.
- BOWER, B. (2004): In The Neanderthal Mind. www.sciencenews.org, Sept 18, Bd. 166.
- BOWLBY, J. (1969): Attachment and Loss, Bd. 1. London: Hogarth.
- BRUCKNER, P. (1976): Zur Pathologie des Gehorsams. In: FLITNER, A. ve SCHEUERL, H. (Hrsg.): *Einführung in pädagogisches Sehen und Denken*. München: Piper.
- BUHLER, C. (1931): The Social Behavior of Children. In: MURCHISON, C. (Hrsg.): *Handbook of Child Psychology*. Worcester: Clark University Press.
- CARROLL, J. B. (1956): *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. New York: Wiley and MIT, 59.

- CLARK, K. (1980): Empathy, A Neglected Topic in Psychological Research. *American Psychol.* 35, 187 – 190.
- COLLIAS, N. E. (1944): Aggressive behavior among vertebrate animals. *Physiol. Zool.* 17, 83 – 123.
- CRAWFORD, M. P. (1937): The cooperative solving of problems by young chimpanzees. *Comp. Psychol. Monogr.* 14, 1 – 88.
- CRONE, Patricia (2012): *The Nativist Prophets of Early Islamic Iran: Rural Revolt and Local Zoroastrianism.* Cambridge: University Press.
- DEMAUSE, L. (1974): *The History of Childhood.* New York: Psychohistory Press.
- DEVORE, I. ve KONNER, M. J. (1974): Infancy in Hunter- Gatherer Life: An Ethological Perspective. In: WHITE, M. F. (Hrsg.): *Ethology and Psychiatry.* Ed. M. F. White Toronto: University of Toronto Press.
- DES PRES, T. (1976): *The Survivor: An Anatomy of Life in the Death Camps.* New York: Oxford University Press; (dt. 2008): *Der Überlebende – Anatomie der Todeslager.* Stuttgart: Klett-Cotta.
- DIAMOND, J. (1992): *The Third Chimpanzee: The Evolution and Future of the Human Animal.* New York: Harper.
- DIAMOND, S. (1974): *In Search of the Primitive.* New Brunswick: Transaction.
- DIAMOND, S. (1976): Kritik der Zivilisation. Frankfurt a. M.: Campus.
- DUARTE, C. et al. (1999): *Proc. Natl. Acad. Sci. USA*, 96, 7604.
- EISENBERG, N.; LIEBERMAN, M. ve WILLIAMS, K. D. (2003): Does Rejection Hurt? An MRI Study of Social Exclusion. *Science* 290, 290 – 292.
- ENG, Erlin (1988): Creative patient/patient therapist. In: R. M. Stern (Hrsg.): *Psychotherapy and the creative patient,* New York: Haworth.
- FRASER, S. (2015): *The Age of Acquiescence: The Life and Death of American Resistance to Organized Wealth and Power.* Boston: Little, Brown and Company.
- GALT, W. (1940): The principle of cooperation in behavior. *Quart. Rev. Biol. Physiol.* 20, 1 – 186.
- GSTETTNER, P. (1981): »Die Eroberung des Kindes durch die Wissenschaft: Aus der Geschichte der Disziplinierung«. Reinbek b. Hamburg: Rowohlt.
- GHAZANFAR, A. A./LOGOTHETIS, N. K. (2003): Facial expressions linked to monkey calls. *Nature* 423.
- GIBBONS, A. (2001): The Riddle of Coexistence. *Science* 291, 1725 – 1729.
- GIBBONS, A. (2002a): In Search of the First Hominids. *Science* 295, 1214 – 1219.
- GIBBONS, A. (2002b): Humans' Head Start: New Views of Brain Evolution. *Science* 296, 835 – 837.

- GILLIGAN, C. (1982): *In a Different Voice*. Harvard: Harvard University Press.
- GOREN-INBAR, N., et al. (2000): Pleistocene Milestones on the Out-of-Africa Corridor at Benot Ya'aqov, Israel. *Science* 289, 944 – 947.
- GOTTLIEB, G. (1992): *Individual Development and Evolution*. New York: Oxford University Press.
- GOULD, E. S. (1987): *Am Anfang war die Frau*. Berlin: Ullstein.
- GREENACRE, P. (1971): Considerations regarding parent-infant relationship. In: *Emotional Growth*. Madison: International Universities Press.
- GRUEN, A. (1962): Psychologic aging as a pre-existing factor in strokes. *Journal of Nervous and Mental Diseases* 134, 1098 – 1116.
- GRUEN, A. (1974/75): Possibilities for integration or destructiveness. *Psychoanalytic Review* 61, 557 – 570.
- GRUEN, A. (1980): Maternal Aggression and Children's Intensity. *Confinia Psychiatrica* 23, 223 – 229.
- GRUEN, A. (1987): The relation of SID and parental unconscious conflict. *Pre-and Perinatal Psychology* 2, 1 – 8.
- GRUEN, A. (1988): *The Betrayal of the Self*. New York: Grove.
- GRUEN, A. (1999): Ein früher Abschied: Objektbeziehungen und psychosomatische Hintergründe beim plötzlichen Kindstod. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- GRUEN, A. (2000): *Der Fremde in uns*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- GRUEN, A. (2002): Der Gehorsam. *Ethik und Sozialwissenschaften* 13, 441 – 450.
- GRUEN, A. (2003): Über den Gehorsam. In: GRUEN, A.: *Verratene Liebe/Falsche Götter*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- GRUEN, A. (2006): »Ich will eine Welt ohne Kriege«. Stuttgart: Klett-Cotta.
- GRUEN, A. ve PREKOP, J. (1986): Das Festhalten und die Problematik der Bindung im Autismus. *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie* 7, 248 – 253.
- HACKER, A. (1989): *Affirmative Action: The New Look*. New York Review of Books, 12 October 1989.
- HARLOW, H. F. (1962): Social deprivation in monkeys. *Scientific American* 207, 136 – 146.
- HARLOW, H. F. ve HARLOW, M. K. (1969): Effects of various mother-infant relationships on rhesus monkey behaviors. In: Foss, B. M. (Hrsg.): *Determinants of Infant Behavior*, Bd. 4. London: Methuen.
- HARSHMAN, R. A. ve REMINGTON, R. (1975): Sex, Language and the Brain. Part I, A Review of the Literature on Adult Sex Differences in Lateralization. *JAYNES* (1976), S. 343.
- HAYDEN, B. (1993): The cultural capacities of Neanderthals: A review and re-evaluation. *Journal of Human Evolution* 24, 113 – 146.
- HAYES, W. C. (1990): *The scepter of Egypt*. (Metropolitan Museum of Art, New York, published by Abrams; originally published 1953.)

- HEBB, D. O. (1949): *The Organization of Behavior*. New York: Wiley.
- HELLER, S. B. (2014): *Science* 5. 12. 2014, S. 1196.
- HENRY, J. (1963): *Culture Against Man*. New York: Holt.
- HENRY, J. P. (1997): Psychological and physiological responses to stress: The right hemisphere and the hypothalamus-pituitary-adrenal axis: an inquiry into problems of human bonding. *Acta Physiol. Scand.* (suppl.) 640:10 – 25.
- HENSCHILWOOD, C. (2002): Emergence of modern human behavior: Middle Stone Age engravings from South Africa. *Reports*, 15. Feb. 2002, S. 1278. BULLINGTON, J. ve STEVEN R. LEIGH in *Science* 296, 468.
- HOIJER, H. (1954): The Sapir-Whorf Hypothesis. In: HOIJER, H. (Hrsg.): *Language and Culture*. The American Anthropological Assn. 56, 79, 93 – 95.
- HOLDEN, C. (2003): Random Samples. *Science* 301, 1319.
- HOLDEN, C. (2004): Life Without Numbers in the Amazon. *Science* 305, 1093.
- HOLOWKA, S. ve PETITTO, L. A. (2002): Left Hemisphere Cerebral Specialization for Babies while Babbling. *Science* 297, 1515.
- HOPKINS, J. (2008): Bindung und das Unbewusste. Ein undogmatischer Blick in die kinderpsycholoanalytische Praxis. Frankfurt a. M.: Brandes & Apsel.
- HOVE, O. vom (2013): Warner vor Verstandeskälte. *Wiener Zeitung Extra*, 22/23. 06. 2013, abrufbar unter: http://www.wienerzeitung.at/themen_channel/wz_reflexionen/vermessungen/556271_Warner-vor-Verstandeskaelte.html
- JÄGER, H. (2010): *Menzius. Den Menschen gerecht*, Zürich: Ammann Verlag.
- JAMES, W. (1905): *Principles of Psychology*. New York: Dover, first published 1905).
- JAYNES, J. (1976): *The Origins of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. New York: Houghton.
- JOSEPH, R. (1992): *The Right Brain and the Unconscious*. New York: Plenum.
- JUNG, C. G. (1963): *Memories, Dreams, Reflections*. New York: Pantheon.
- JUUL, J. ve HØEG, P. (2014): *Wie Empathie Kinder stark macht*. Weinheim: Beltz.
- KIERKEGAARD, S. (1941): Concluding Unscientific Postscript to the Philosophical Fragment. Ed. Walter Lowrie. Princeton: Princeton University Press.
- KLEIN, R. (2003): Whither the Neanderthals. *Science* 299, 1525 – 1527.
- KLEIN, R ve BLAKE, E. (2002): *The Dawn of Human Culture*. New York: Wiley.
- KOVÁCS, F. (1960): *Biological Interpretation of the Nine- Month*

- Duration of Human Pregnancy. *Acta Biologica Magyar, Tudom. Akad.* 10, 331 – 336.
- KROEBER, T. (1962): *Ishi in Two Worlds*. Berkeley: University of California Press.
- KRUTCH, J. W. (1953): *The Measure of Man*. New York: Bobbs Merrill.
- KUHN, T. S. (1962): *The Structure of Scientific Revolution*. Chicago: University of Chicago Press.
- KYLE, C.; DEFELICE, J.; MCEWEN, S. (2013): *American Sniper: The Autobiography of the Most Lethal Sniper in US Military History*. New York: William Morrow.
- LANCKER, D. van (1991): Personal Relevance and the Human Right Hemisphere. *Brain and Cognition* 17, 64 – 92.
- LANGFORD, D. J. et al. (2006): Social Modulation of Pain as Evidence for Empathy in Mice, *Science* 312, 1967.
- LEACOCK, E. B. (1981): *Myths of Male Dominance*. New York: Monthly Review.
- LEE, R. B. (1972): The !Kung Bushmen of Botswana. In: Bicchieri, M. G. (Hrsg.): *Hunters and Gatherers Today*. New York: Holt.
- LEUPRECHT, P. (2015): *Vernunft, Gerechtigkeit, Würde*, Wien: Darav, 17.
- LEWIS, M. H.; GLUCK, J. P.; PETITO, J. M.; HENSLEY, L. L., ve OZER, H. (2000): Early Social Deprivation in Non- Human Primates: Longterm Effects on Survival and Cell- Mediated Immunity. *Biological Psychiatry* 47, 119 – 126.
- LIPPS, T. (1914): *Ästhetik*. Leipzig: Voss. MacLean (1967).
- LORENZ, K. (1966): *On Aggression*. New York: Harcourt. (dt. 1963): *Das sogenannte Böse. Zur Naturgeschichte der Aggression*. Wien: Dr. G. Borotha-Schoeler Verlag.
- LÄUBLI, M. (2014): Es geht zu Ende. *Tages Anzeiger* 19. 03. 2014.
- LYND, H. (1958): *On Shame and the Search for Identity*. London: Routledge.
- MACLEAN, P. D. (1967): The Brain in Relation to Empathy and Medical Education. *Journal of Nervous and Mental Disease* 144, 374 – 382.
- MARGALIT, A. (2003): *After Strange Gods (A discussion of the Mari)*. New York Review of Books, October 9, 2003.
- MARCUSE, H. ve FROMM, E. (1955): *Politics and Psychoanalysis*, *Dissent Magazine*.
- MARX, K. (1992) *Deutsche Ideologie*. In: *Marx-Engels-Werke*, Bd. 3, Berlin: Dietz.
- Marx, K. (1951): Rede auf der Jahresfeier des »People's Paper« am 14. 04. 1856. *Marx-Engels, Ausgewählte Schriften*, Band 1, Berlin: Dietz, S. 331 ff.
- MASLOW, A. H. (1940): Dominance-quality and social behavior in infra-human primates. *J. Soc. Psychol.* 11, 313 – 324.

- MEADOWS, D. L. ve MEADOWS, D. H. (1972): Die Grenzen des Wachstums. Bericht des Club of Rome zur Lage der Menschheit. Stuttgart: DVA.
- Metropolitan Museum of Art (2003): The preserved tablets of the first cities of the third millennium. Exhibit May-August 2003. (Catalog: Yale University Press).
- MILGRAM, S. (1963): Behavioral Study of Obedience. J. Ab. Psychol. 67, 371 – 378.
- MILGRAM, S. (1974): Obedience to Authority. New York: Harper.
- MITHEN, S. (1999): The Prehistory of the Mind. The Cognitive Origins of Art and Science. London: Thames & Hudson Ltd.
- MONTAGU, A. (1961): The Origin and Significance of Neonatal and Infant maturity. Journal of Am. Med. Assoc. 178, 156 – 157.
- MONTAGU, A. (1981): Growing Young. New York: McGraw- Hill.
- MORGAN, L. H. (1974): Ancient Society and Research in the Lines of Human Progress. Henri Smith, Glauster, originally 1877. New York State Department of Education Report (1987): Increasing High School Completion Rates.
- NISSEN, H. W. ve CRAWFORD, M. P. (1936): A preliminary study of food-sharing behavior in young chimpanzees. J. Comp. Psychol. 22, 383 – 419.
- NISSEN, H. et al. (1951): Effects of restricted opportunity for tactual, kinesthetic and manipulative experience on the behavior of a chimpanzee. Am. J. Psychol. 64, 485 – 507.
- NZZ (»Neue Zürcher Zeitung«), Folio, 4. Nov. 2013.
- ORTEGA Y GASSET, J. (1969): In Search of Goethe from within: Letters to a German. In: The Dehumanization of Art. New York: Doubleday. (dt. 1957): Um einen Goethe von innen bittend. Stuttgart: DVA.
- OSTERHAMMEL, J. (2009): Die Verwandlung der Welt: Eine Globale Geschichte des 19. Jahrhunderts. München: C. H. Beck.
- PÄÄBO, S. (2014): Die Neandertaler und wir: meine Suche nach den Urzeit-Genen. Frankfurt a. M.: S. Fischer (Orijinal Başlık (2014): Neanderthal Man: In Search of Lost Genomes. New York: Basic Books)
- PAGELS, E. (1981): Versuchung durch Erkenntnis. Die gnostischen Evangelien. Frankfurt a. M.: Insel Verlag.
- PANKSEPP, J. (2003): Feeling the Pain of Social Loss. Science 302, 237 – 239.
- PARENS, H. (1979): The Development of Aggression in Early Childhood. New York: Jason Aronson.
- PARENS, H. (1989): Zur Epigenese der Aggression in der frühen Kindheit. Analytische Kinder- und Jugendlichenpsychotherapie 27, 17 – 49.
- PENNISI, E. (2001), Tracking the Sexes by their Genes. Science, 1722-1734.
- PENNISI, E. (2014): Science, August 8, vol. 345.

- PONCE DE LEÓN, M. S. ve ZOLLIKOFER, C. P. E. (2002): Neandertalerkinder: Ein Modell für die evolutionäre Entwicklungsbiologie des Menschen. In: Alt, K. W. und Kemkes-Grottenthaler, A. (Hrsg.): Kinderwelten: Anthropologie – Geschichte – Kulturvergleich. Köln: Böhlau.
- PORTMANN, A. (1944): Biologische Fragmente. Basel: Schwabe.
- POTTS, T. (2003): Buried between the Rivers. New York Review of Books, Sept. 25.
- PRICE, Michael (2009): The left brain knows what the right hand is doing. American Psychological Association, Monitor Staff Vol. 40, No. 1, 60.
- RADIN, P. (1953): The World of Primitive Man. New York: Schuman.
- RAFAEL, D. (1971): Effects of supportive behavior on location. Paper presented at the meeting of the American Anthropological Assn., Nov. Zitiert nach Devore & Konner (1974).
- RATUSCHINSKAJA, I. (1991): Grau ist die Farbe der Hoffnung. Bericht aus einem Frauenlager. München: Knaus.
- REEVES, D. L. und Carville, C. B. (1938): Complete agenesis of corpus callosum: Report of four cases. Bull. of L. A. Neurological Society 3, 169 – 181. Jaynes (1976).
- RIZZOLATTI, GIACOMO, SINIGAGLIA, CORRADO (2008): Empathie und Spiegelneurone. Die biologische Basis des Mitgefühls. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques (1755): Über den Ursprung der Ungleichheit unter den Menschen. Hamburg: Felix Meiner (1995).
- SAMPSON, E. E. (1981): Cognitive Psychology and Ideology. American Psychologist 36, 730 – 743.
- SAUL, R. E. ve SPERRY, R. W. (1968): Absence of commissurotomy symptoms with agenesis of the corpus callosum. Neurology 18, 307. Zitiert nach Jaynes (1976).
- SCHAIK, C. P. van et al. (2003): Orongutan Cultures and the Evolution of Material Culture. Science 299, 102 – 105.
- SCHEERER, M. (1940): An Experiment in Abstraction. Confinia Neurol. 9, 232 – 254.
- SCHNEIRLA, T. C. (1946): Problems in the biopsychology of social organizations. J. Abnorm. Soc. Psychology 41, 385 – 402.
- SCHNEIRLA, T. C. (1959): An evolutionary and developmental theory of biphasic processes underlying approach and withdrawal. In: JONES, MA
- SHALL R. (Hrsg.), (1959): Nebraska symposium on motivation. Nebraska: University of Nebraska Press, 1 – 42.
- SCHNEIRLA, T. C. (1965): Aspects of Stimulation and Organization in Approach-Withdrawal Processes underlying Vertebrate Behavioral Development. In: ARONSON, L. R. et al. (Hrsg.): Selected Writings of T. C. Schneirla. San Francisco: Freeman, 344 – 412.

- SCHNEIRLA, T. C. (1966): Instinct and Aggression. *Natural History* 75, 192 – 198.
- SEN, A. (2007): Die Identitätsfalle. Warum es keinen Krieg der Kulturen gibt. München: C. H. Beck.
- SEN, A. (2010): Die Idee der Gerechtigkeit. München: C. H. Beck.
- SHAPIRO, D. et al. (1997): Cerebral laterality, repressive coping, autonomic arousal, and human bonding. *Acta. Physiol. Scand.* 640 (suppl.), 10.
- SIIRALA, A. (1964): Divine Humaneness. Philadelphia: Fortress.
- SILK, J. B.; ALBERTS, J. ve ALTMANN, J. (2003): Social Bonds of Female Baboons Enhance Infant Survival. *Science* 302.
- SINGER, Peter (2014): The Most Good You Can Do. Yale: Yale University Press.
- SOLIS, R. S. et al. (2001): Dating Caral, a Preceramic Site in the Supe Valley on the Central Coast of Peru. *Science* 292.
- STROHM, H. (2003): Über den Ursprung der Religion. Paderborn: Wilhelm Fink Verlag.
- STUART, D. E. (2000): Anasazi America. University of New Mexico Press.
- TOBACH, E. ve SCHNEIRLA, T. C. (1968): The biopsychology of social behavior in animals. In: COOKE, R. E. und LEVIN, S. (Hrsg.): *Biologic Basis of Pediatric Practice*. New York: McGraw-Hill, 68 – 82.
- TOMPKINS, R. L. ve TRINKAUS, E. (1987): La Ferrassie 6 and the development of Neanderthal Pubic Morphology. *Am. J. Phys. Anthropol.* 73, 233 – 239.
- TRINKAUS, E. (1984): Neanderthal pubic morphology and gestation length. *Current Anthropology* 25, 509 – 514.
- TRINKAUS, E. (1990): The Emergence of Modern Humans. In: *Primate Life History and Evolution*. New York: Wiley.
- TRINKAUS, E. ve TOMPKINS, R. L. (1990): The Neanderthal Life Cycle: The Possibility, Probability, and Perceptibility of Contrasts with Recent Humans. In: *Primate Life History and Evolution*. New York: Wiley-Liss.
- TURPEINEN, P. (2004): »Creativity, Youth, and Psychosis«. Helsinki: Edita.
- ULLMAN, M. et al. (1960): Motivational and Structural Factors in the Denial of Hemiplegia. *Archives Neurol.* 3, 306 – 318.
- WAAL, F. B. M. de (1998): Chimpanzee Politics: Power and Sex among Apes. Baltimore: Johns Hopkins University.
- WAAL, F. B. M. de (2000): Primates – A Natural Heritage of Conflict Resolution. *Science*, 586-590.
- Webster's Collegiate Dictionary (1942). Springfield: Merriam.
- WELCH, M. (2001): Epinephrine Dysfunction in PTSD, Major Depression, in SIDS, PDD and Neurodegeneration. Columbia University Medical School. Unpublished.

- WELCH, M. (2002): Secretin Activates Visceral Brain Regions in the Rat Including Areas Abnormal in Autism. *Cellular and Molecular Neurobiology* 23, 817 – 837.
- WELCH, M. (2004): Secretin: Hypothalamic Distribution and Hypothesized Neuroregulatory Role in Autism. *Cellular and Molecular Neurobiology* 24, 219 – 241.
- WELCH, M. G. et al. (2004): Behavioral anatomy of intensive maternalnurturing in childhood disorders. Society for Neuroscience Press Book, 34th Annual Meeting.
- WELTFISH, G. (1965): *The Lost Universe*. New York: Basic Books.
- WERNER, E. E. (1989): »High-risk children in young adulthood: A longitudinal study from birth to 32 years.« In: *American Journal of Orthopsychiatry* 59.
- WITTELSON, S. F. (1976): Sex and the Single Hemisphere. *Science* 193, 425 – 427.
- WITTLING, W. (1997): The right hemisphere and the human stress response. *Acta. Physio. Scand.* 640 (suppl.), 10.
- WOLLEY, L. (1961): *Mesopotamien und Vorderasien*. Zürich: Schweizer Druck- und Verlagshaus.
- YOUNG, J. Z. (1971): *An Introduction to the Study of Man*. Oxford: Clarendon.
- ZOLLIKOFER, C. P. E.; PONCE DE LEÓN, M. S.;
VANDERMEERSCH, B. ve LÉVÉQUE, F. (2002): Evidence for interpersonal violence in the St. Césaire Neanderthal. *PNAS* 99, 6444 – 6448.

*Aslında,
içinde saf aklın tahta kurulması gereken
karanlık hücre, tamamen boş.*

—Theodor Lessing

Yüzyılın önde gelen psikanalistlerinden biri olan Arno Gruen, “İtaate Karşı” ve “Terörizme Karşı” kitaplarının ardından “Soğuk Akla Karşı” adlı bu kitapla, üçlemesini bitiriyor.

Yazar, sivri ve âdeta rahatsız edici bir şekilde her şeyi soyut rasyonalize etmenin ne kadar tehlikeli olduğunun altını çizerken, konuşur konuşmaz nasıl itaatkâr ve makul olmayı öğrendiğimizi de açıklıyor. Ama aslında hayatımızı yabancılaştıran ve dünyamızı yok eden “soğuk” bir nedendir. Yavaş yavaş duygularımız yok olur, kendi benliğimizi kaybederiz. Düşünebilme yetimize rağmen modern dünyada özgür değiliz; gönüllü olarak bir bağımlılıktan diğerine geçiyoruz. Giderek daha fazla insan, kendini “itaat”, “terör” ve “soğuk akıl” gibi kısır döngülerin içinde buluyor. Eğer bu gelişmeye karşı çıkmazsak ve durumu tersine çevirmezsek, dünyamız uçuruma doğru sürüklenecektir.

